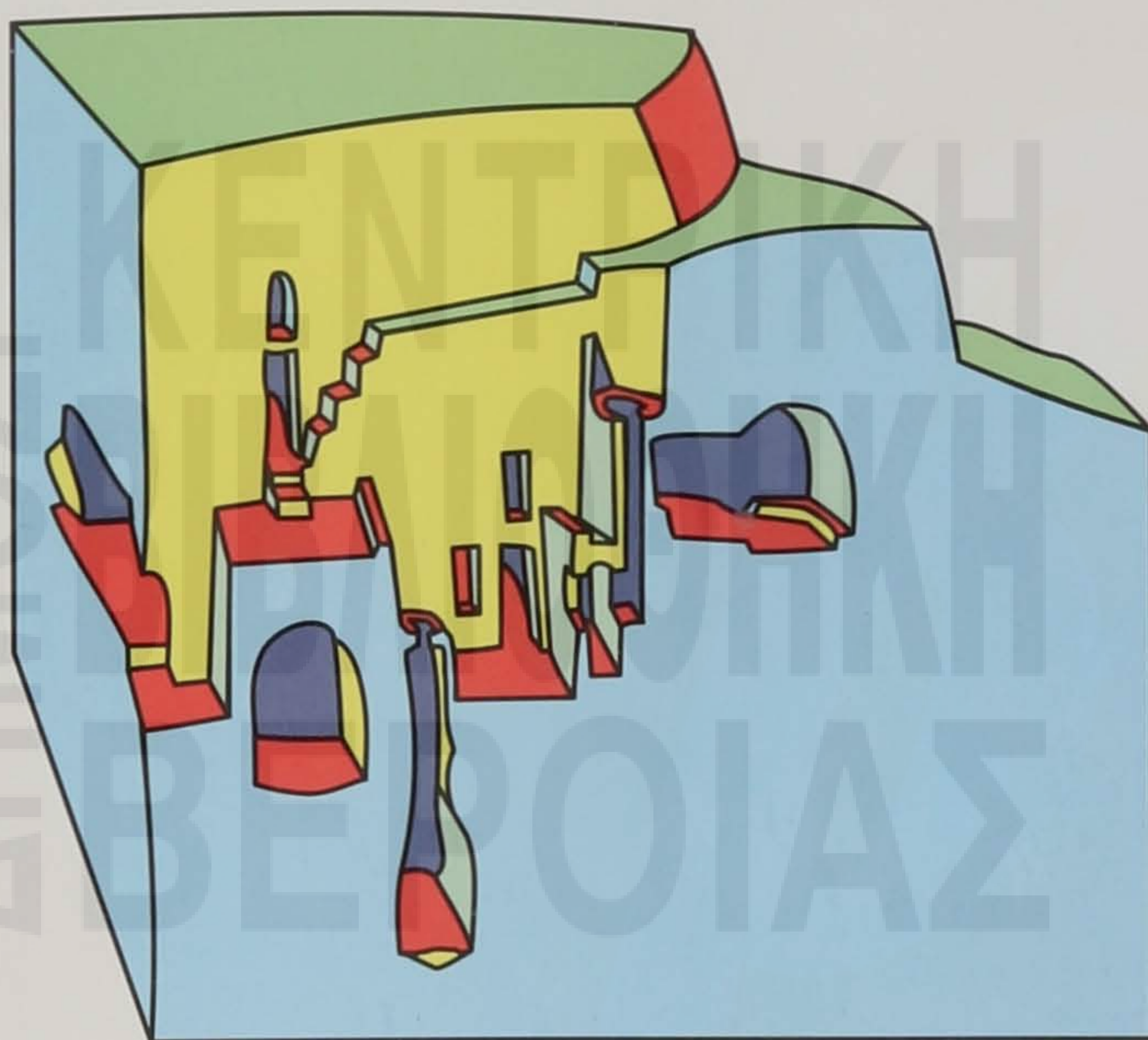

ΜΑΘΗΜΑΤΑ

Η ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΒΙΟΤΟΠΙΟΥ

ΤΗΣ ΣΑΝΤΟΡΙΝΗΣ

ΕΥΘΥΜΙΟΣ ΒΑΡΛΑΜΗΣ

Σειρά εκδόσεων της
Οικολογικής Ακαδημίας
Σαντορίνης, τόμος 1 1995

Ευθύμης Βαρλάμης

Σχέδια, Layout,
Φωτογραφίες: I.D.E.A
Internationales Designcenter
- Austria, Κέντρο Τέχνης
Βεργίνας. Συνεργάτες:
Bernard Antoni, Peter
Reischer, Gabrielle
Engelhard, Florian Reischer,
Γιάννης Ναζλίδης, Αστέρας
Νένος, Στέλιος Χατζής,
Παναγιώτα Δημητροπούλου,
Παύλος Τροχόπουλος, Μαίρη
Τσιράκογλου.

WESS 95

----- © IDEA -----

ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΣΑΝΤΟΡΙΝΗΣ

ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΒΙΟΤΟΠΟΥ

ΔΩΡΕΑ

Παρατατικό Εργαστήριο Βερρών

ΕΥΘΥΜΙΟΣ ΒΑΡΛΑΜΗΣ

WORLD ECOLOGICAL SCHOOL OF SANTORINI

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΕΡΟΙΑΣ

Χρον/τα Εισαγωγής 2021 / ΜΑΡ

Ταξινόμικός Αριθ. 720.94958 ΒΑΡ

Αριθ. Αντ./Θέση C.1

Τοπογραφικό Συλλογή Τόπων ΕΒ. ΛΤ

0140209329

Ο Ευθύμιος Βαρλάμης διευθύνει από το 1992 το Διεθνές Κέντρο Σχεδιασμού της Αυστρίας (International Design Center). Από το 1974 μέχρι το 1981 δίδαξε στο πανεπιστήμιο εφαρμοσμένης Τέχνης της Βιέννης στον κλάδο της Αρχιτεκτονικής. Το 1988 κλήθηκε από την Διεθνή Ακαδημία του Salzburg να διευθύνει το τμήμα της Πειραματικής Αρχιτεκτονικής. Στο διάστημα αυτό παρουσίασε το περίγραμμα της θεωρίας του αυτοματισμού για αρχιτεκτονική και design. Το 1995 διευθύνει την παγκόσμια Οικολογική Σχολή της Σαντορίνης. Ο Βαρλάμης είναι ο θεμελιωτής της θεωρίας της προαρχιτεκτονικής και της Σχολής των Αισθήσεων, εργασίες που παρουσίασε στο Γερμανικό Μουσείο Αρχιτεκτονικής στην Φρανκφούρτη. Στο έργο του το "Τέλος της Ατλαντίδος - Αρχιτεκτονική Ουτοπία που εκτέθηκε το 1989 στο Grand Palais του Παρισιού, δείχνει εμφανέστατα την αναγκαιότητα της μεταβιομηχανικής κοινωνίας με την οργανική φύση. Το 1993 παρουσιάζει στο Convention Center της Νέας Υόρκης με μεγάλη επιτυχία το πρόγραμμα της θεραπευτικής Αρχιτεκτονικής. Ο Βαρλάμης είναι ο πατέρας της ιδέας της "Πόλης των παιδιών" και σχεδιαστής του παιδικού Μουσειακού προγράμματος, μία σειρά παιδαγωγικών επίπλων για παιδιά.

Το περίγραμμα μιας λαϊκής Αρχιτεκτονικής

Η αρχιτεκτονική γλώσσα δεν είναι ένα προνόμιο των αρχιτεκτόνων αλλά αποτελεί ένα εργαλείο της παγκόσμιας κοινότητας όλων των ανθρώπων. Προτιμώ μια πολύμορφη αρχιτεκτονική με μια φανερό σύνθεση από διάφορες κατηγορίες εικόνων, από ένα "μονολιθικό" και στυλιζαρισμένο αρχιτεκτονικό τύπο. Είμαι υπέρ της κατάργησης της ιεραρχίας του ελιτισμού των εικόνων. Μ' αρέσει να ανακατεύω και να φέρνω σε σχέση εικόνες διαφορετικές μεταξύ τους. Φολκλόρ, εικόνες με στοιχεία ιστορικά, προσωπικά, καλλιτεχνικά, εικόνες κίτς. Η ιδανική αρχιτεκτονική για μένα είναι παγκόσμια, φανταστική, σαν το "Φανταστικό Μουσείο" του Andre Malraux, με φανερές διασυνδέσεις με όλους τους πολιτισμούς, με όλες τις εποχές, με τις εκάστοτε ανθρωπίνες δημιουργίες, γενικά με κάθε εικόνα, δημιούργημα ετερογενών επιπέδων και οπωσδήποτε με εικονικές μορφές της φύσης, του σύμπαντος και των υλικών και πνευματικών μικρό- και μακροδομών.

Γι αυτό το λόγο η εικονογραφία της Αρχιτεκτονικής μου διατηρείται πάντα οργανική, φυσική, αισθησιακή, και αισθαντική, χωρίς να χάνει την ποιητικότητα και το πνεύμα της. Αυτή είναι αέναη και έχει σα σκοπό την κατανόηση και συνέχιση του έργου του δασκάλου μου, του δημιουργού της Αρχιτεκτονικής του "ατέλειωτου σπιτιού" του Frederick Kiesler.

Κανόνες χρήσης της Οικολογικής Αρχιτεκτονικής. Η Οικολογική Αρχιτεκτονική είναι συμπαντική και κοντά στη φύση. Περιέχει τυχαίες δομές. Οι εικόνες της δεν χρειάζονται τεχνητές μορφές που περιορίζονται από το στυλ. Η ανάγνωση των στοιχείων της έχει παγκόσμιο χαρακτήρα. Οι εικόνες της είναι συγκινησιακές, ανοίγουν το χώρο των αισθημάτων, ενεργοποιούν τις αισθήσεις. Η γλώσσα της είναι κατανοητή απ' όλους. Η Οικολογική Αρχιτεκτονική περιλαμβάνει σχέδια που έχουν ανθρωπολογικά χαρακτηριστικά, όπως για παράδειγμα, ζεστό - κρύο, φωτεινό - σκοτεινό, μαλακό - σκληρό. Αυτή δικαιώνει τον άνθρωπο και έχει καθολική ισχύ. Προχωράει χωρίς τους γνωστούς ηρωισμούς της πρωτοπορίας. Η κάθε εικόνα της έχει πάντα μια χαρούμενη διάθεση. Η ποιητικότητα της είναι ολοφάνερη υπόθεση.

Τόμος 1

Σειρά εκδόσεων της

WORLD ECOLOGICAL SCHOOL OF SANTORINI

Στην Σαντορίνη συναντούμε μία ανέπαφη, οικολογική αρχιτεκτονική σε πλήρη αρμονία με το περιβάλλον και τα στοιχεία της φύσης. Θεμελιώδεις πληροφορίες από μια ανθρώπινη Αρχιτεκτονική.

Η Οικολογική Σχολή της Σαντορίνης είναι ένα ινστιτούτο έρευνας της Αρχιτεκτονικής και συγχρόνως ινστιτούτο της παιδαγωγικής διδασκαλίας εμπειρίας χώρου και περιβάλλοντος. Η διδακτική δομή στηρίζεται σε αυτό το ίδιο το νησί με τις αρχετυπικές του σπήλαιο-κατοικίες και το αρχέγονο μοναδικό οικολογικό του σύστημα. Μπροστά μας εξελίσσονται οι προαρχιτεκτονικές μορφές κατοικιών από την αρχαιότητα, την αναγέννηση μέχρι σήμερα πρόκειται για μία ανοιχτή βιωματική βιβλιοθήκη της ιστορίας της Αρχιτεκτονικής.

Η σπουδή και η ζωντανή εμπειρία των μεταβατικών φάσεων της Αρχιτεκτονικής της Σαντορίνης μας οδηγούν στην συγκέντρωση όλων των βασικών δομών μιας "ανθρώπινης" Αρχιτεκτονικής με έντονα σύμβολα της αισθαντικής και θεραπευτικής χωρικής πλαστικότητας. Πρόκειται για τη σύνοψη ενός αλφαριθμητικού μιας βασικής σπουδής (basic Studies) του οικολογικού και αρχιτεκτονικού περιβάλλοντος.

Το πρόγραμμα αυτό των βασικών γνώσεων είναι απαραίτητο και αναγκαίο για όλες τις Ευρωπαϊκές Αρχιτεκτονικές Σχολές. Η εισαγωγή στο πλάνο της απαλής κατοίκησης σε πλήρη αρμονία με τη φύση μετατρέπει ριζικά την γενική αντίληψη του αρχιτεκτονικού ορισμού και του περιβάλλοντος γεγονός που ευκολύνει και την κατανόηση της θεωρίας του αυτοματισμού και του αυθόρμητου σχεδιασμού, θεωρία που παρουσίασε ο καθηγητής Ευθύμιος Βαβλάμης για πρώτη

φορά στην Θερινή Ακαδημία του Σάλτσμπουργκ της Αυστρίας το 1988 σε συνεργασία με τον καλλιτέχνη HUNDERTWASSER και τον καθηγητή EIBL EIBESFELD του MAX PLANK INSTITUT. Η θεωρία του αυτοματισμού αντιμετωπίζει τον καλλιτεχνικό σχεδιασμό σαν δημιουργική πράξη των βαθέων στρωμάτων της αρχέγονης μνήμης του "ζωντανού" ανθρώπου που φέρνει την ανανέωση της "νέας" βραχύχρονης κουλτούρας των κρατικών οργανώσεων.

Το διδακτικό πρόγραμμα των ευρωπαϊκών πανεπιστημίων δεν συμπεριλαμβάνει δυστυχώς ούτε την έρευνα ούτε την πειραματική επί τόπου εμπειρία που είναι απαραίτητα για την ζωντανή μεταφορά του χώρου και των αρχιτεκτονικών δραστηριοτήτων. Η έλλειψη αυτή μεγαλώνει το χάσμα που υπάρχει ανάμεσα στην επίσημη πανεπιστημιακή κουλτούρα και την γενική λαϊκή παράδοση.

Η λαϊκή τέχνη, η χειροτεχνία δεν έχουν δυστυχώς μεγάλη παραδοχή και θεωρούνται από τους διανοούμενους χαμηλή και φολκλόρ. Ακόμη και η ανώνυμη λαϊκή αρχιτεκτονική έχει την ίδια αρνητική μεταχείριση, είναι καιρός όμως οι άνθρωποι να βρουν και να συνδεθούν με τις ρίζες τους και έτσι να πλησιάσουν ευκολότερα την ίδια τους την φύση.

Στην Σαντορίνη συναντάμε εξ' ολοκλήρου μια οικολογική αρχιτεκτονική σε πλήρη αρμονία με το περιβάλλον και όλα τα φυσικά στοιχεία. Κάθε βήμα, κάθε "οικοδομική" δραστηριότητα είναι μια ανάλογη αντίδραση, στον ήλιο, στον αέρα, στο

νερό, στη γη.

Η Σαντορίνη μας δείχνει τον ανοιχτό δρόμο για μια οικολογική αρχιτεκτονική των "θηλαστικών", της αφής, του σώματος με "ψυχογενή" τεκτονική, πάντα φιλική και θετική στις ανάγκες της ζωής.

Η συνειδητοποίηση αυτού του σφαιρικού αρχιτεκτονικού περιβάλλοντος δεν είναι δυνατόν να γίνει διανοητικά παρά μόνον να βιωθεί επί τόπου, μόνο με τις ίδιες μας τις αισθήσεις.

Οι "βιωματικές" αυτές εμπειρίες είναι απαραίτητες για την εύρεση λύσεων που ορίζονται από την ασφάλεια της επιβίωσης του ανθρώπου σε ένα τεχνητό σχεδιασμένο περιβάλλον όπως των σύγχρονων πόλεων.

Η Αρχιτεκτονική της Σαντορίνης είναι αρχετυπική. Αυτό σημαίνει ότι αγγίζει τα βαθιά υπαρκτά μας στρώματα και όχι μόνον την επιδερμική επιφάνεια μιας διακοσμητικής αισθητικής.

Οικολογική διάσταση στην Αρχιτεκτονική σημαίνει μια ανάλογη αντίστοιχη τομή στην φύση και στο κοινωνικό σύνολο. Η οικολογική οπτική γωνία βλέπει στον άνθρωπο πρώτα την άμεση "θηλαστική" του φύση σε σχέση με το κοινωνικοπολιτικό του σύνολο, και αναφέρεται στην "οικολογική" δομή των σχέσεων μας με την φύση και τους συνανθρώπους μας.

Η οικολογική δομή σε σχέση με τα συστήματα παραγωγής και οικονομίας σημαίνει οπωσδήποτε την άμεση επιστροφή από μια γιγαντομανή στρατηγική του αέναου οικοδομικού οργανισμού. Κάθε κυβικό μέτρο τσιμέντου καταλαμβάνει και μικραίνει έτσι την φυσική κατάσταση του γήινου περιβάλλοντος το οποίο φυσικά έχει τέλος και όρια.

Με την οικολογική στρατηγική είναι συνδυασμένη μια νέα μακροοικονομική προοπτική που αντλεί "ενέργεια" από την μεταβολή του τεχνητού περιβάλλοντος σε φυσικό και οργανικό όπως ήταν στην αφετηρία του.

Με την ανακύκλωση και μεταβολή της τεχνητής γης σε φυσικό περιβάλλον είναι αναγκαίο βήμα για την επιβίωση μας στον πλανήτη γη. Ζούμε πράγματι μια δραματική επικαιρότητα.

Στον άσχημο αυτό ανταγωνισμό των πολιτισμών καλείται και η μεσόγειος να συγκεντρώσει τις μητριαρχικές της "σταθερές" και να φέρει μια δυνατή ηρεμία ανάμεσα στις υψηλά τεχνολογικά ανεπτυγμένες χώρες και τις χώρες που είναι εν αναπτύξει ιδιαίτερα στην Αφρική και στην Ασία. Οι ΕΟΚ χώρες της Μεσογείου ακολουθούν μια ενδιαφέρουσα στρατηγική συνεργασίας για μια δυναμική ανανέωση της Ευρωπαϊκής ιδέας. Ανανέωση σημαίνει ανοιχτή διάθεση διαλόγου και πρόθεση "μάθησης" από άλλους πολιτισμούς.

Η Οικολογική Σχολή της Σαντορίνης η οποία ιδρύθηκε στα πλαίσια του MED CAMPUS έχει τις καλύτερες προϋποθέσεις να μεταφέρει το σφαιρικό σύνολο πληροφοριών και την γενική μεθοδολογία μιας οικολογικής Αρχιτεκτονικής σε όλους τους αντίστοιχους Οργανισμούς των συνεργαζόμενων χωρών. Στην διαδικασία αυτή δεν επιτρέπεται να αποκλειστεί καμιά χώρα, κανένα Πανεπιστήμιο. Κανένας άνθρωπος δεν επιτρέπεται να ζει με ένα αίσθημα αποκλεισμού. Ο Μεσογειακός πολιτισμός είχε πάντοτε αυτήν την βαθιά συνεργατική και ενωτική δύναμη, από την προϊστορία μέχρι σήμερα.

Ο σφαιρικός βιότοπος

Η Οικολογική Ακαδημία της Σαντορίνης, που ιδρύθηκε στα πλαίσια του προγράμματος MED-Campus της Ευρωπαϊκής Ένωσης, έχει τις καλύτερες προϋποθέσεις, από όλες τις χώρες που συμμετέχουν, για να εξασφαλίσει τις απόψεις μιας σφαιρικής οικολογικής Αρχιτεκτονικής προσανατολισμένη στην πράξη. Από αυτό το πρόγραμμα δεν πρέπει να αποκλειστεί κανένα Πανεπιστήμιο, κανένα Ινστιτούτο, καμία χώρα.

Η Προέλευση της Αρχιτεκτονικής από τις Σπηλιές

Ευθύμιος Βαρλάμης

Αυτό που κάνει την Αρχιτεκτονική της Σαντορίνης τόσο συναρπαστική είναι η διαρκής παρουσία μιας, σχεδόν αδιάκοπης, εξέλιξης, που οι εκδηλώσεις της μπορούν να ανιχνευτούν στην πορεία των αιώνων. Παρόλο που κατ' επανάληψη η Σαντορίνη σείεται από ηφαιστειακές δυνάμεις, το νησί αυτό στο Αιγαίο διατήρησε όλες τις φάσεις της εξέλιξης της ανθρώπινης κατοικίας από την προϊστορία ως τα σήμερα.

Απ' αυτή την αυτοτελή και συγχρόνως πολύμορφη διάγνωση, αντλούμε πολύτιμες πληροφορίες για την κατανόηση της εξέλιξης της Αρχιτεκτονικής. Η έρευνά μας μπορεί έτσι να διεισδύσει στις πιο ακραίες και πολύπλοκες μορφές οργάνωσης. Βλέπουμε πώς εξελίσσεται η Αρχιτεκτονική, από την χρησιμοποίηση των φυσικών σπηλαίων σε μια αυτόνομη παρουσίαση της. Σε πολλά σημεία αυτή η εξέλιξη μοιάζει με τις φάσεις της εμβρυακής εξέλιξης του ανθρώπου.

Ως επι το πλείστον μπορούμε να διακρίνουμε τέσσερεις φάσεις:

Στην αρχή υπάρχει η φυσική σπηλιά ανέγγιχτη από ανθρώπινες επεμβάσεις. Η σπηλιά αυτή συμπληρώνεται στη συνέχεια με ελάχιστες οικοδομικές προσθήκες, με κολόνες, χωρίσματα τοίχων, πόρτες, όμως συνήθως χρησιμοποιείται μόνο για να κατοικούν ζώα ή για αχυρώνας. Στο τρίτο στάδιο, η φυσική σπηλιά επεκτείνεται τεχνητά, χωρίς να αλλάξει καθόλου η τεκτονική της δομή. Οι αλλαγές που φέρνει ενα απλό ασβέστωμα είναι μηδαμινές.

Πολλές σπηλιές-εκκλησίες αλλά και άλλοι θρησκευτικοί χώροι και γενικά όλοι οι χώροι και οι όγκοι που δεν συνδέονται άμεσα με τις λειτουργίες της κατοικίας αντιμετωπίζονται με τον ίδιο τρόπο.

Εξωγωνιά, Εκκλησία - Σπηλιά. Στη βάση του βράχου η μακριά φυσική στοά.
Απόπειρα να βαθουλωθεί ο βράχος σε μια γιγάντια φυσική σπηλιά

Ενα πολύ ωραίο παράδειγμα είναι η μεταχείριση ενός γήινου τοίχου σε μια μικρή σπηλιά-εκκλησία στο χωριό της Μεσσαριάς. Το ασβέστωμα θέλει να δηλώσει εδώ όπως και γενικότερα την χρήση, ή να προβάλλει την αρχιτεκτονική λειτουργία ενός φυσικού τοίχου.

Απ' αυτό εξηγείται καλύτερα η ιδιάζουσα πλαστική ποιότητα της Αρχιτεκτονικής της Σαντορίνης: οι φυσικοί όγκοι διασώζονται και διατηρούνται έτσι ακέραιοι, με λίγα λόγια, ο ασβέστης είναι το πιο ουσιαστικό μέσο της μεταφοράς του φυσικού τοπίου στην αρχιτεκτονική λειτουργία - ενα σχεδόν παράδοξο φαινόμενο: το γεγονός ότι ενα πολύ λεπτό στρώμα υλικού αλλάζει και μεταμορφώνει τόσο εντυπωσιακά.

Χαρακτηριστικό της τελευταία φάσης είναι η διαπίστωση ότι όλα τα σπίτια ανήκουν στις μικτές μορφές κατοικίας που έχουν προκύψει από την χρησιμοποίηση των σπηλαίων. Αυτά δηλαδή που προϋπάρχουν στη φύση - σπηλιές, ανοίγματα στους βράχους - σταθεροποιούνται οικοδομικά. Η κυλινδρική μορφή του θόλου διατηρείται όπως είναι και εμπλουτίζεται με την προσθήκη και άλλων κοιλωμάτων (σταυροθολίων, τραπεζοειδών θόλων) που όσο είναι δυνατό καταλήγουν σε μια ακριβή γεωμετρική διάπλαση. Οι κατασκευές που γίνονται για να στηρίξουν και να μοιράσουν καλύτερα τα φορτία είναι συνήθως τόξα κατασκευασμένα απο ενα μείγμα απο πέτρες, Θηραϊκή γη, πορσελάνη και λάσπη. Υπάρχουν όμως και

κατασκευές θόλων οι οποίοι στερεώνονται αποκλειστικά με πέτρινα τόξα.

Αποθήκες, βοηθητικοί χώροι αλλά συχνά ακόμη και κουζίνες αφήνονται στη φυσική τους κατάσταση μονάχα με ένα απλό σοβάτισμα.

Μικρότερες σπηλιές μένουν συνήθως στην εντελώς φυσική τους κατάσταση, χωρίς καμιά επέμβαση.

Απο την άποψη της ιστορικής εξέλιξης όλες οι ενδείξεις που έχουμε φανερώνουν ότι η οικοδομική μορφοποίηση της σπηλιάς και η αρχιτεκτονική της επέκταση στον εξωτερικό χώρο ήταν μιά σταδιακή εξέλιξη που ξεκίνησε στην αρχή με την προσθήκη μερικών εκατοστών υλικού και έφθασε ως την εντελώς ανεξάρτητη κατασκευή. Αυτό σημαίνει ότι στις κατοικίες παρατηρείται μια πολυμορφία στην κατασκευαστική οριοθέτηση τους παρόλο που το οικοδομικό υλικό παραμένει το ίδιο.

Πολλές φορές ενα μέρος του σπιτιού βρίσκεται έξω απο την σπηλιά, σαν φυσική της προέκταση. Αλλά τμήματα του σπιτιού έχουν διαμορφωθεί γεωμετρικά, άλλα μόνο ασβεστώθηκαν και άλλα βρίσκονται απαράλλαχτα όπως ήταν στην αρχική τους κατάσταση. Αυτή η μορφολογική διάρθρωση χαρακτηρίζει τις οργανικές ιδιότητες της Αρχιτεκτονικής στη Σαντορίνη: ο άνθρωπος περιβάλλεται πάντοτε απαλά απ' αυτήν την ποιότητα.

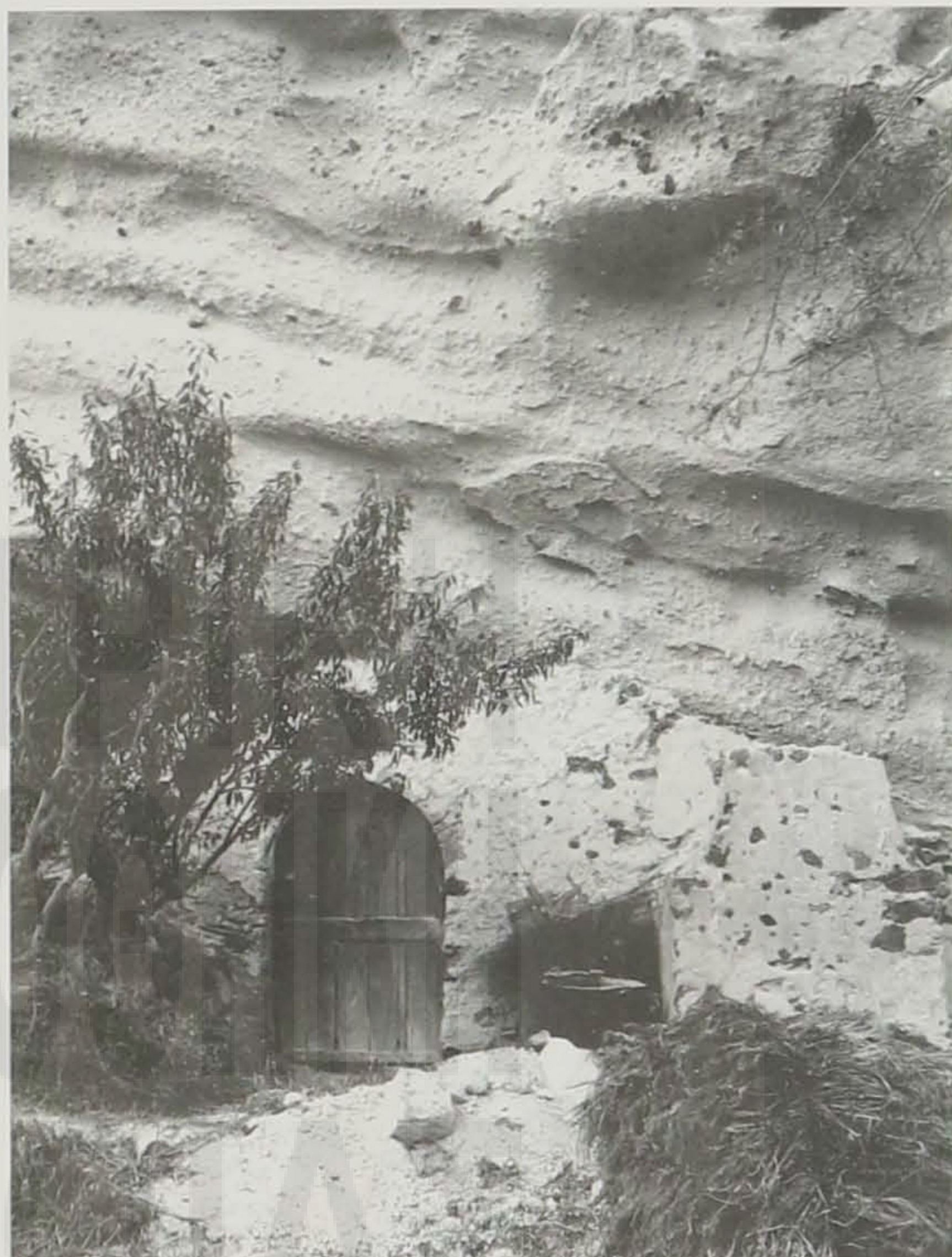

Εξωγωνιά. Συνοικία με εκκλησία σπηλιά.
Σχεδιάγραμμα και αξονομετρικό σαν σχηματική αναπαράσταση της σημερινής κατάστασης.

Βόθωνας.
 Διαβρωμένο τοίχωμα του βράχου με προσαρμοσμένη
 χωρίς προεξοχές, πρόσοψη σπηλιάς

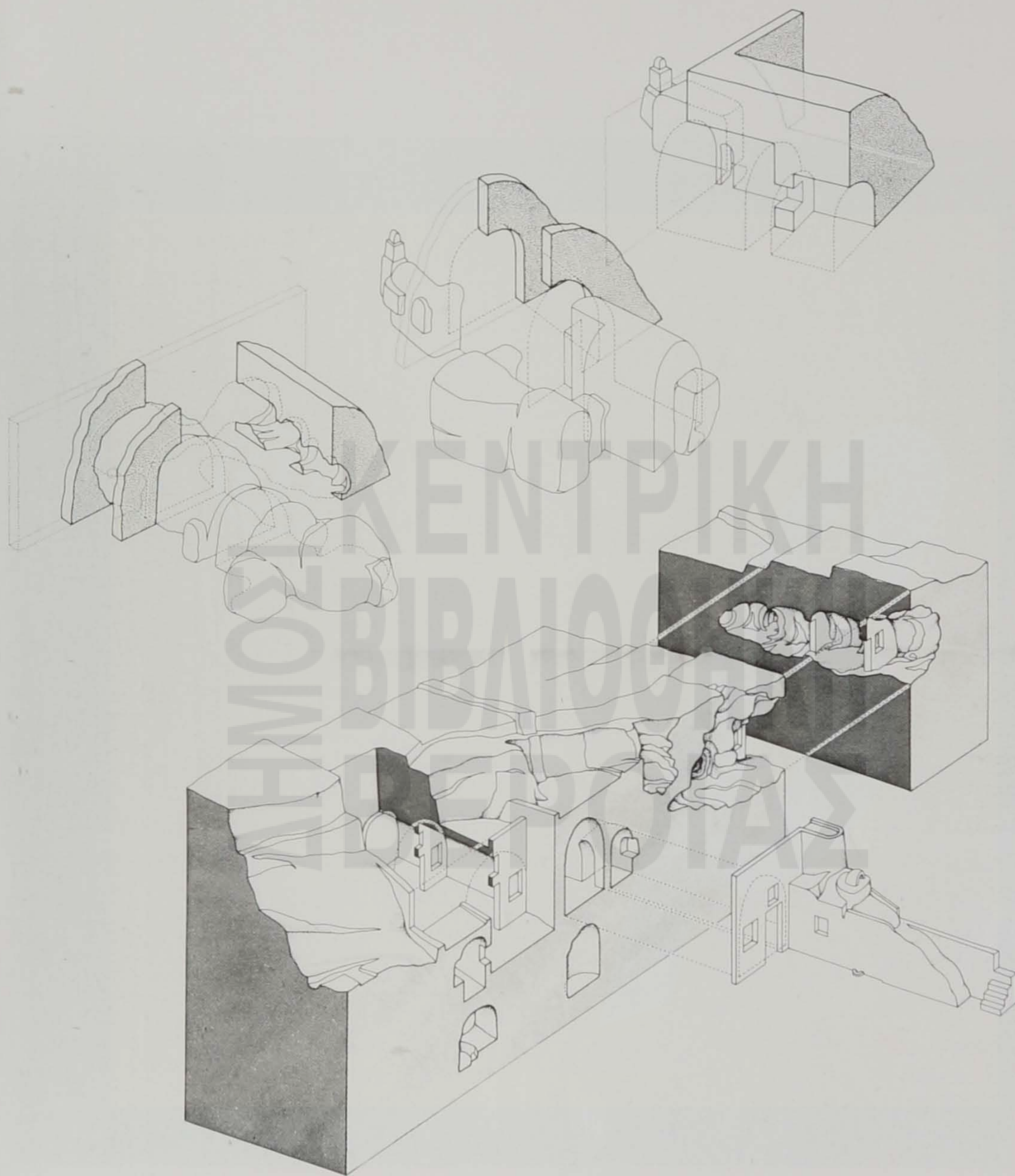
Βόθωνας.
 Η πρόσοψη και μια απλή ξύλινη πόρτα
 δείχνουν ότι η σπηλιά είναι κατοικίσιμη

Βόθωνας.
 Πρώτες οικοδομικές προσθήκες
 για την δημιουργία εύρηστων χώρων.

Βόθωνας.
 Ενίσχυση και σταθεροποίηση
 μιας φυσικής κολώνας με περιτοίχιση

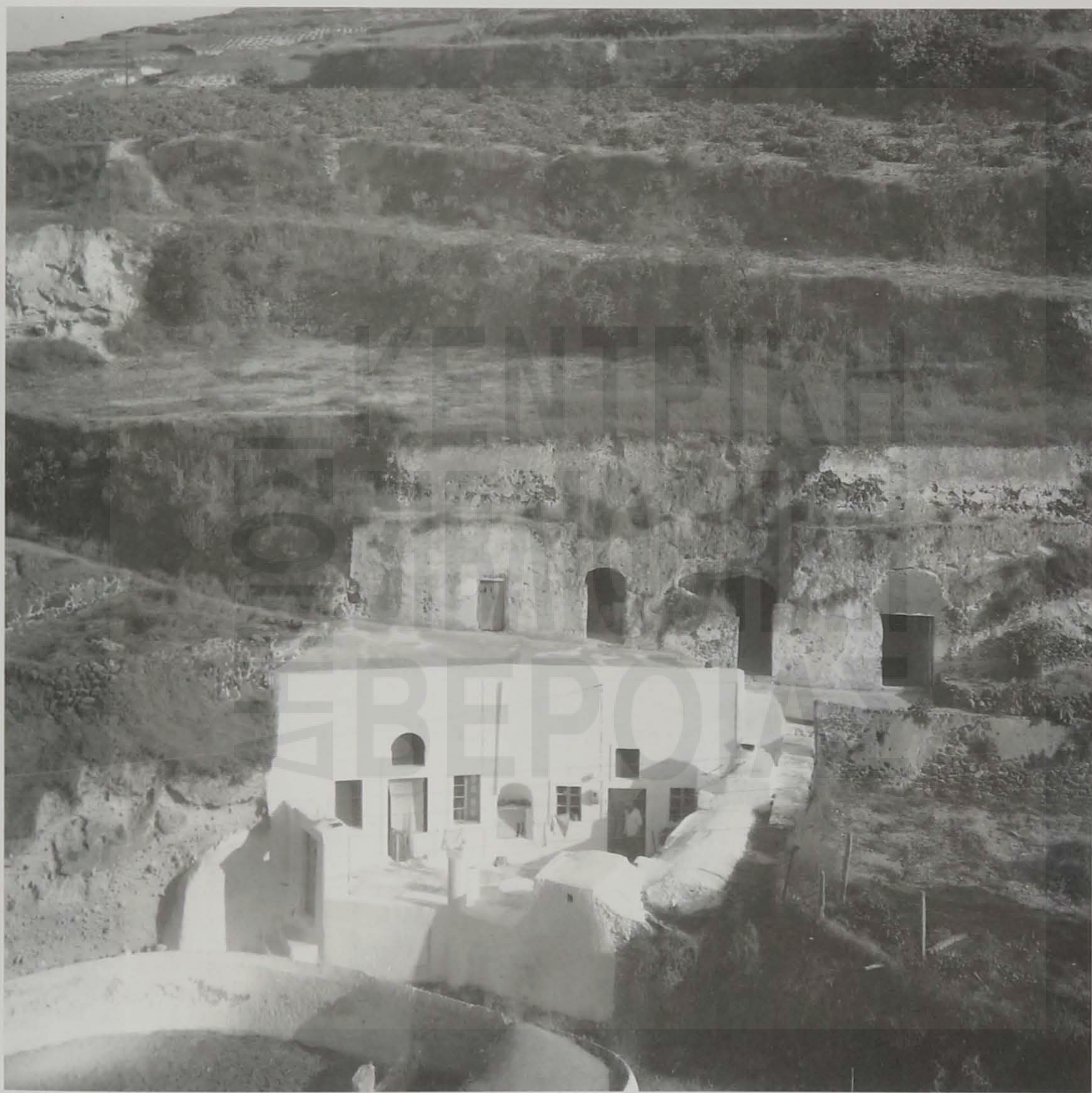

Μεσσαριά. Φάσεις μετασχηματισμού ενός χωρικού όγκου από τη φυσική σπηλιά στο αρχιτεκτονικό περιβάλημα.

Μεσσαριά. Η εξέλιξη των σπιτιών που είναι κτισμένα στον ανοιχτό χώρο έξω απ' τη σπηλιά. Οικοδόμηση, καινούργια δόμηση από την πρόσοψη προς τα έξω στον ανοιχτό χώρο. Αξονομετρική τομή.

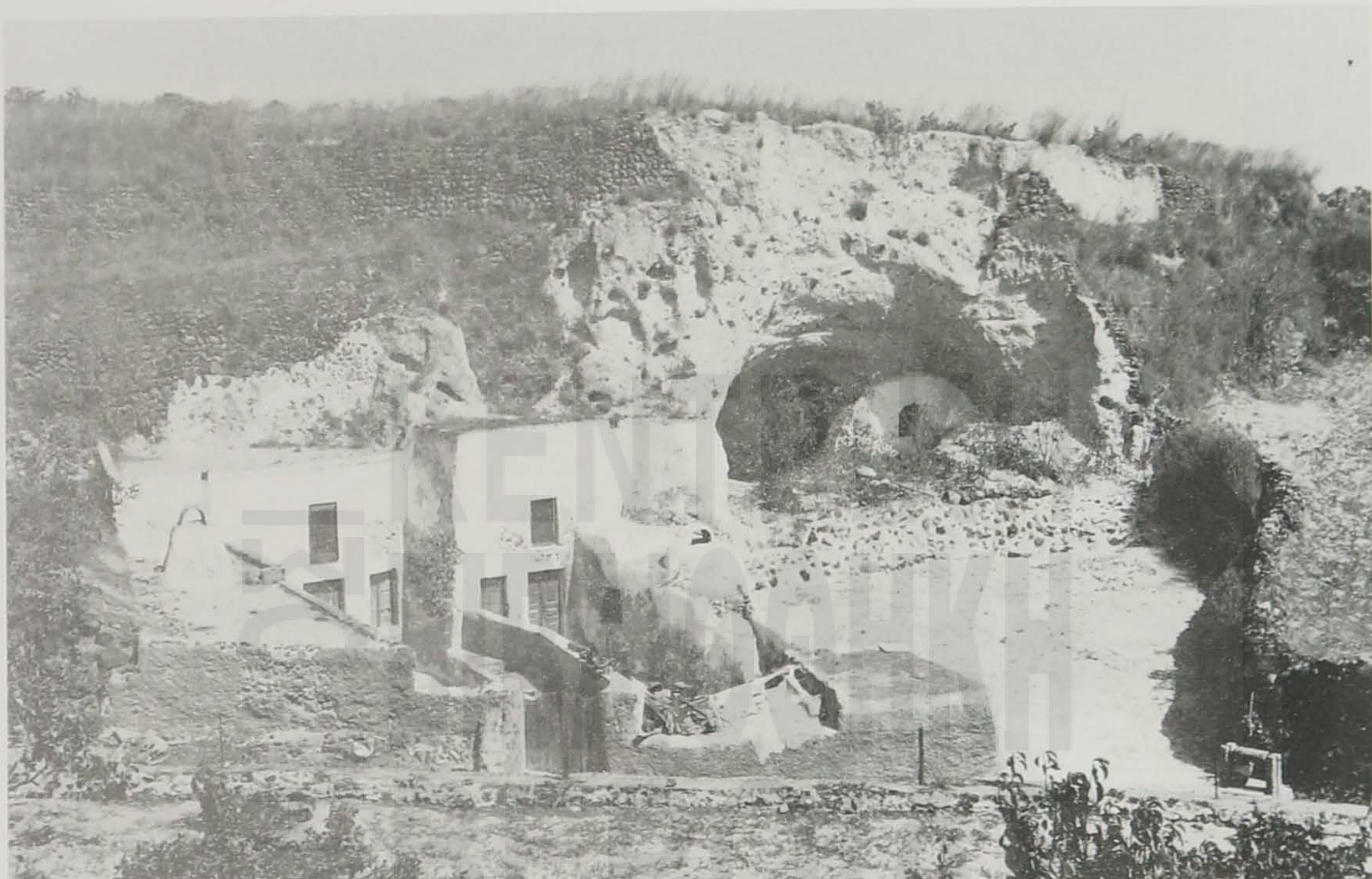

Βαθεία ρεματιά από τον Πύργο προς την κατεύθυνση του Βόθωνα.

Κατοικία - σπηλιά στο τέλος της ρεματιάς στον Βόθωνα

Μεσσαριά. Ανάπτυξη και μετάβαση από την σπηλιά σε σπίτια στον ανοιχτό χώρο.
Μέσα στη σπηλιά, δεξιά, ένα κομμάτι από μια πρόσοψη που ξέμεινε μόνο του.

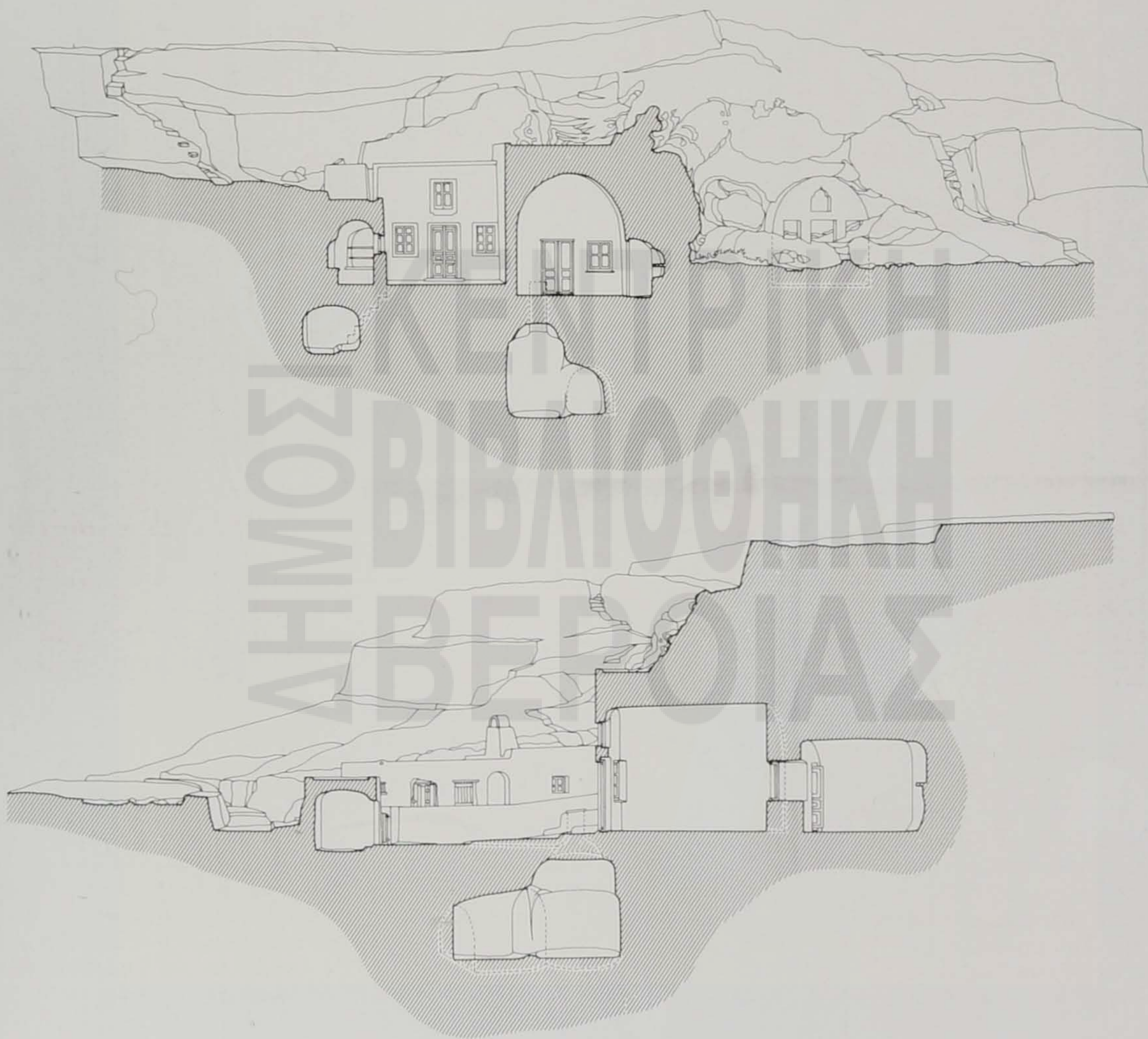
Αρχιτεκτονικά Στοιχεία

Η ποικιλία των τεχνικών μέσων που διατίθενται για την Αρχιτεκτονική διαμόρφωση των σπηλαίων είναι σχετικά μεγάλη, παρά τον περιορισμένο χώρο εργασίας που αφήνει η διαδικασία της εξόρυξης. Μοιάζει σαν ένα αρχείο των στοιχείων της Αρχιτεκτονικής.

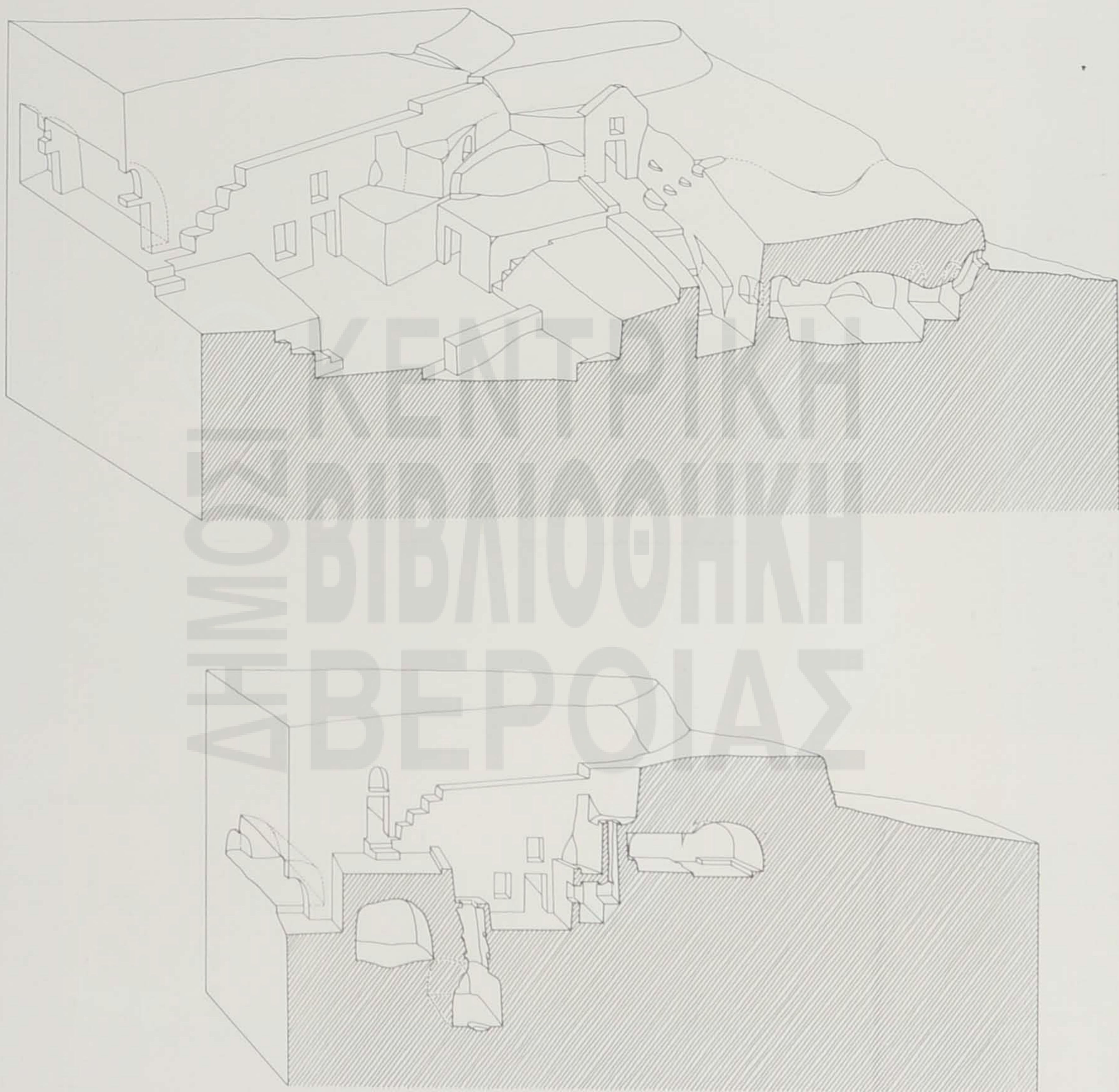
Καταγράψαμε όλες τις μορφές που εμφανίζονται και καταλήξαμε μετά απο πολλές συγκρίσεις στο συμπέρασμα ότι εδώ

έχουμε να κάνουμε με ένα δομικό σύστημα: κολώνες, τοίχοι συνεχείς και διάτρητοι, κόγχες, καθίσματα, σκαλιά, φωταγωγοί και αεραγωγοί, δεξαμενές νερού, βαθουλώματα - όπως και τα λεγόμενα κρυφά δωμάτια, διάδρομοι, χωρικά επίπεδα, ανοίγματα, παράθυρα, πόρτες, πλαίσια, τόξα, πρηνή όπως και ένας μεγάλος αριθμός από άμορφα και πλαστικά ανοίγματα που δεν μπορούν να καθωριστούν γεωμετρικά.

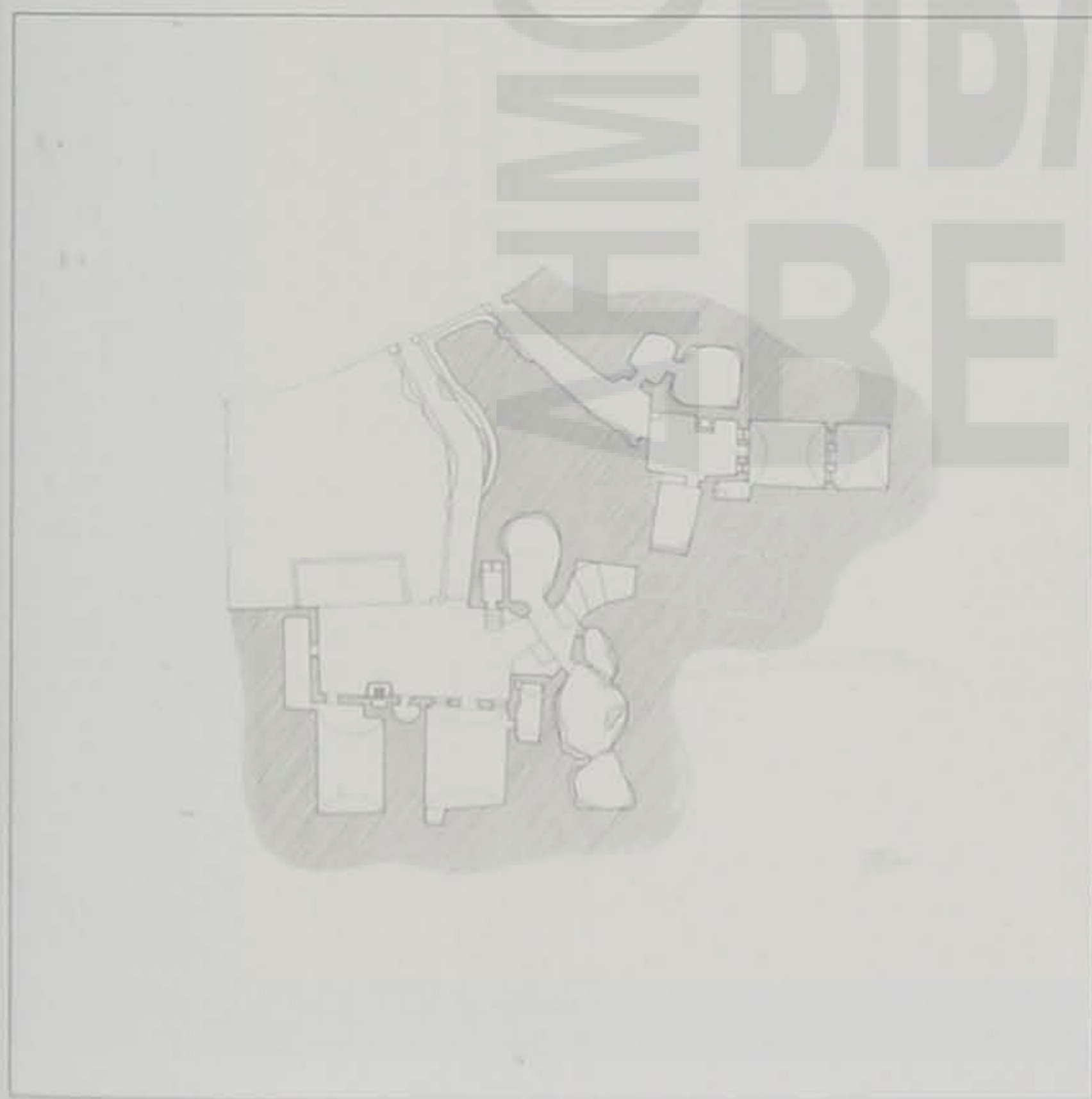
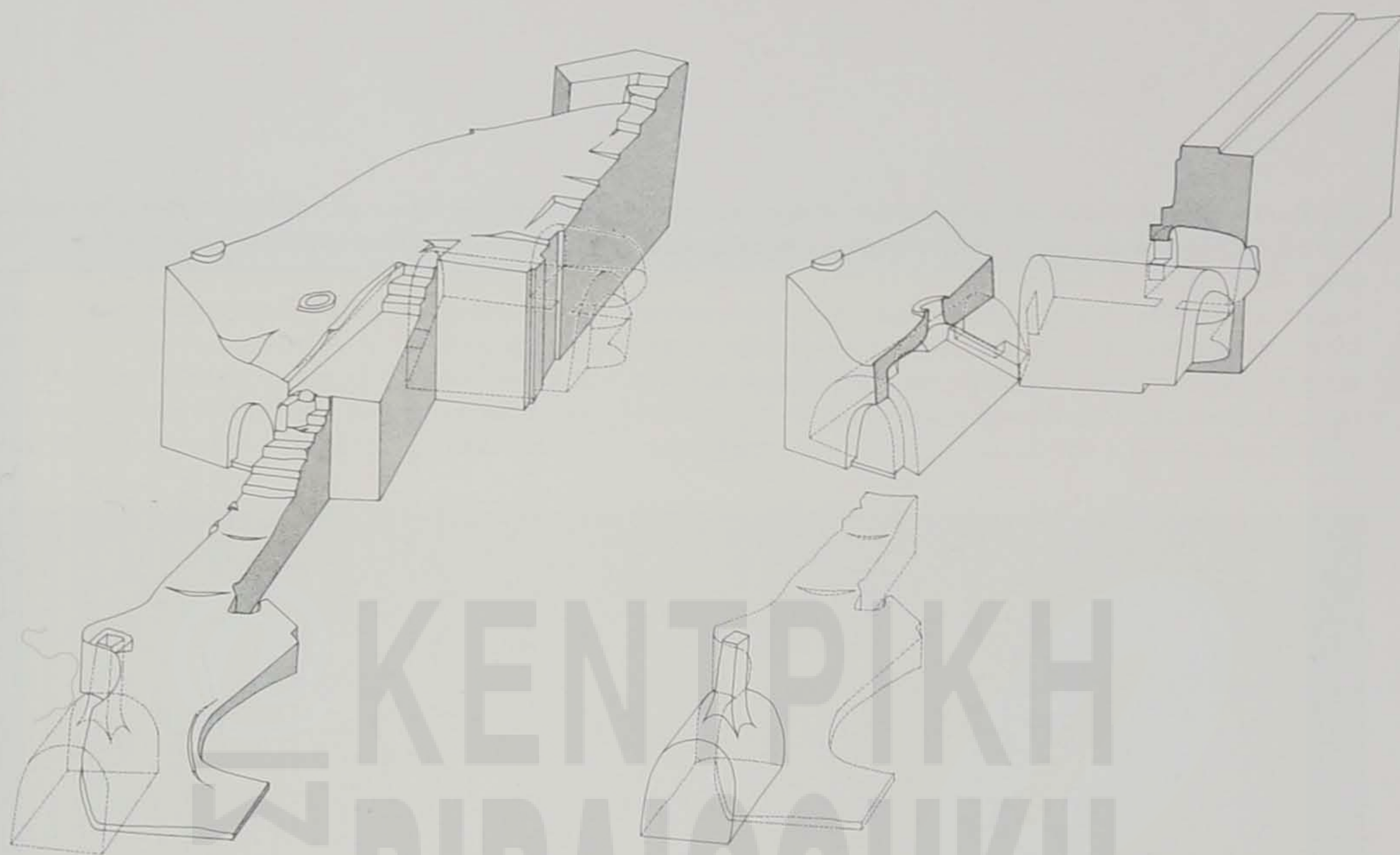
Μεσσαριά. Εξέλιξη και μετάβαση από την σπηλιά σε σπίτια στον ανοιχτό χώρο.
 Φυσικό, απείραχτο τοίχωμα βράχου δίπλα σε μια πρόσοψη επεξεργασμένη με
 αρχιτεκτονική ακρίβεια. Σύγκρινε τη φωτογραφία στα αριστερά.

Μεσσαριά. Τομή στην διάταξη των
 αγροτικών κτισμάτων που αναπτύχθηκαν από την εξέλιξη της σπηλιάς.

Μεσσαριά. Οργανικές μεταβάσεις ανάμεσα σε τοιχώματα βράχων και κτίσματα στον ανοιχτό χώρο.

Βόθωνας. Βράχος, σπηλιά, μονοπάτι, στέγη. Ολοκληρωτική απόδοση
τοπογραφικών δεδομένων

Μεσσαριά. Οριζόντια τομή δύο ιδιαίτερα εκτεταμένων και
περιπελεγμένων σπηλαίων - σπιτιού - διατάξεων

Στη γαιώδη μάζα των φυσικών τοιχωμάτων - που αποτελείται από ένα χαλαρά συνδεδεμένο μείγμα στρωμάτων ελαφρόπετρας και περιέχει από μεγαλύτερα συσσωματώματα έως ηφαιστειακή σκόνη ή σκληρές πέτρες από κόκκινη και μαύρη λάβα - σκάβονται όλες αυτές οι πλαστικές φόρμες μιας "αρνητικής" αρχιτεκτονικής, διεισδύοντας από τα έξω προς το εσωτερικό σε διάφορες κατευθύνσεις και ύψη.

Τρύπες και αυλάκια που διαμόρφωσε ο αέρας σκάβονται

περισσότερο, πάντα με την ίδια διαδικασία: σκάβεις, ανοίγεις χώρο, αναζητάς διαμορφώσεις, χτίζεις.

Ένα λαβυρινθιακό σύμπλεγμα, που διατρυπά και διασχίζει ολόκληρο το στρώμα της ελαφρόπετρας του νησιού από τα πανάρχαια χρόνια.

Στις οικοδομικές εργασίες εντοπίζουμε συνεχώς διαφορές στην μεταχείριση των εσωτερικών χώρων και της εξωτερικής αρχιτεκτονικής. Κατά κανόνα οι εσωτερικοί χώροι διαμορ-

Εξώγωνιά. Σπηλιά στο τοίχωμα του γκρεμού πάνω από ένα αμπέλι.

φώνονται γεωμετρικά αλλά πάντα η γεωμέτρηση αυτή απα-
λύνεται απο την χαρακτηριστική οπτική και απτική πλαστικό-
τητα της αρχικής φυσικής μορφής. Απεναντίας υπάρχει μια
έντονη τάση τα εξωτερικά αρχιτεκτονικά στοιχεία να παρου-
σιάζονται σαν τελειοποιημένες γεωμετρικές κατασκευές.

Κατασκευές

Στατικές ανεπάρκειες στα ανώμαλα λαξεμένα δωμάτια των

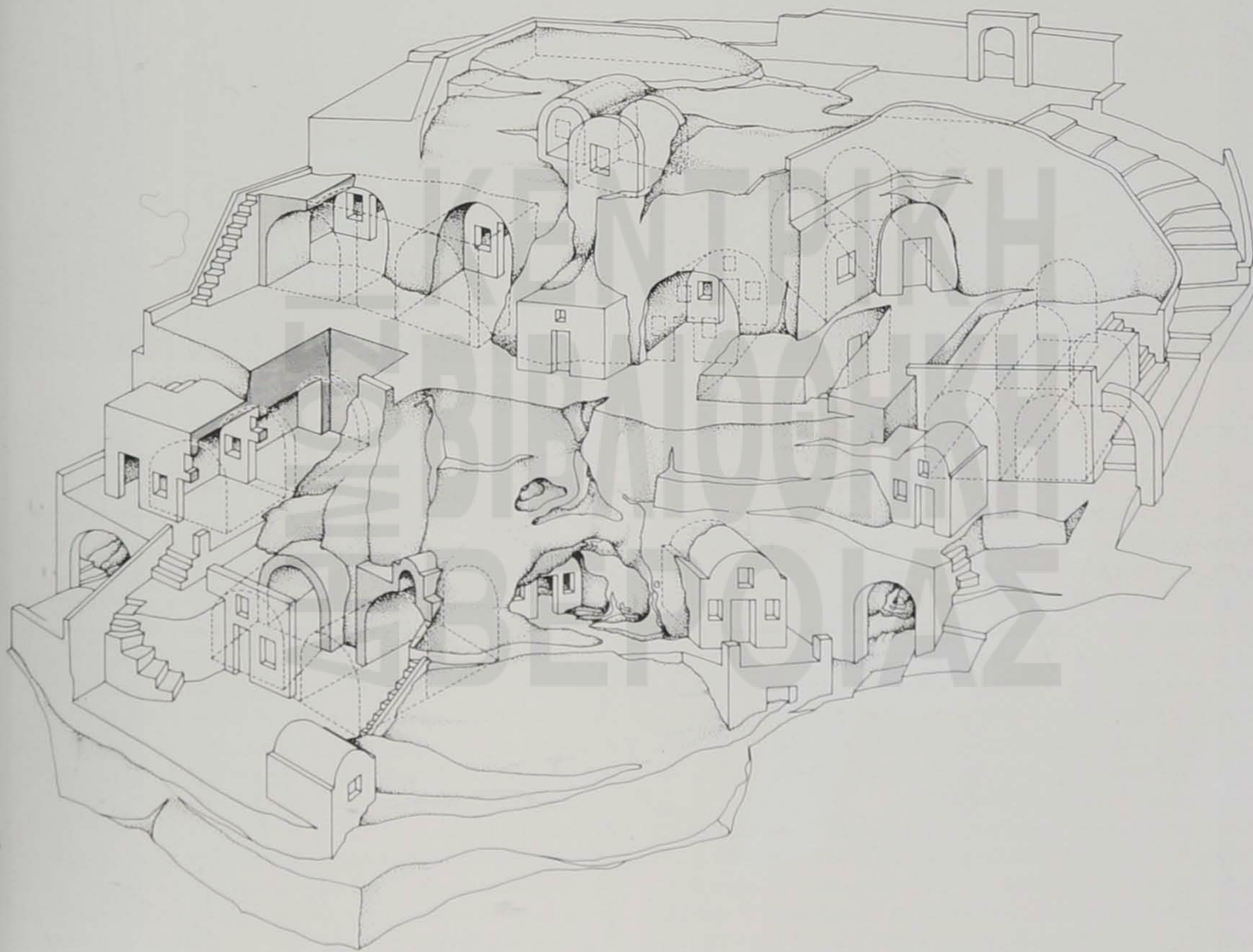
σπηλαίων γενικά βελτιώνονται με την κατάλληλη προσθήκη
φερόντων διαχωριστικών τοίχων τοίχων ή και κιόνων. Καθώς
πρέπει συχνά να αντιμετωπιστούν σύνθετα στατικά ζητήματα,
προκύπτουν συχνά πολύ ικανοποιητικές λύσεις. για παρά-
δειγμα όταν κωνικά σχήματα καταλήγουν σε σχήμα αψίδας
που πραγματοποιούνται με πέτρες, για υποστηρίγματα και
ανακουφιστικά τόξα.

Ξερολιθιά. Περίφραξη του χωραφιού.

Η πολυεπίπεδη αρχιτεκτονική της Σαντορίνης σκεπάζει τις σπηλαιώδεις κατοικίες.

Μεσσαριά. Συναρμογή από βράχους και σπηλιές για τη δημιουργία μιας γειτονιάς η οποία στην μεταγενέστερη εξέλιξή της εμφανίζεται να αποτελείται εξ' ολοκλήρου από αρχιτεκτονικούς όγκους και αρχιτεκτονικά στοιχεία.

Μεσσαριά. Η μεγάλη εκκλησία στο τοίχωμα του βράχου. Το σοβάτισμα και το ασβέστωμα μετατρέπουν το φυσικό τοίχωμα σε συνδυασμό με τις αρχιτεκτονικές προσθήκες, σε μια εκτεταμένη και ορατή από παντού πρόσοψη εκκλησίας.

Σπηλιές - Δομικά Αρχέτυπα

Δεν μπορεί να υπάρξει αμφιβολία ότι οι σπηλιές που σχηματίστηκαν από φυσικά αίτια ανήκουν σε μια αρχέτυπη κατηγορία του ανθρώπινου πολιτισμού για την κατοικία, που ξεκινά απ' την παλαιολιθική εποχή και φτάνει μέχρι σήμερα. Αυτές οι πρώτες σπηλιές-ανάγλυφα των ανθρώπων, με την εσωτερική οργανική επέκταση των χώρων τους δεν χαρακτηρίζονται μόνο από την δυνατότητα τους να κατοικηθούν αλλά προπαντός από την περίεργη ατμόσφαιρα του αρχέγονου. Είναι σχεδόν αναπόφευκτο να μη μας έρθουν στο μυαλό συσχετισμοί της σημερινής ψυχολογίας του βάθους. Αλλά γνωρίζουμε ότι είναι βασισμένες μόνο σε θεωρητικές υποθέσεις και ότι τους λείπει το εμπειρικό υπόβαθρο.

Αλλά όπως είμαστε σίγουροι ότι έχουμε εντοπίσει στις σπηλιές και στα ιερά της λίθινης εποχής χιλιάδες σημάδια και ίχνη μιας πρώιμης κοινωνικής ζωής μπορούμε να είμαστε το ίδιο επίσης σίγουροι ότι μπορούμε να διακρίνουμε σ' αυτά τις πρωταρχικές μορφές κοινωνικής εγκατάστασης και κτιμένων χώρων. Επίσης τείνουμε κατ' αρχή να συμπεράνουμε μια πιο παθητική προσαρμογή στο περιβάλλον εξ αιτίας της απουσίας εξωτερικών δομικών γνωρισμάτων. Παρόλα αυτά όμως μια

πιο προσεκτική ανάλυση απέδειξε το αντίθετο.

Πρέπει επίσης να πάρουμε υπόψη το γεγονός ότι ο άνθρωπος κάποτε αξιοποιούσε στο έπακρο τους διαθέσιμους πόρους και τη γη του, από την οποία κέρδιζε τα προς το ζείν και γι' αυτό συνειδητά επέλεγε εκείνα τα μέρη για την εγκατάστασή του, τα οικοδομήματα και την κατοικία του, που δεν ήταν ιδιαιτέρως κατάλληλα για καλλιέργεια ή βοσκή - ρεματιές, απότομες πλαγιές, βουνοκορφές. Έτσι, από την αρχή, σ' αυτά τα μέρη έγινε ολοκληρωμένη και πυκνή δόμηση που συχνά είχε τη μορφή πόλης και η οποία διαχωριζόταν με σαφήνεια από τον περιβάλλοντα χώρο: δηλαδή απόλυτα οριοθετημένες εγκαταστάσεις χωρίς ανάπτυξη και επέκταση.*

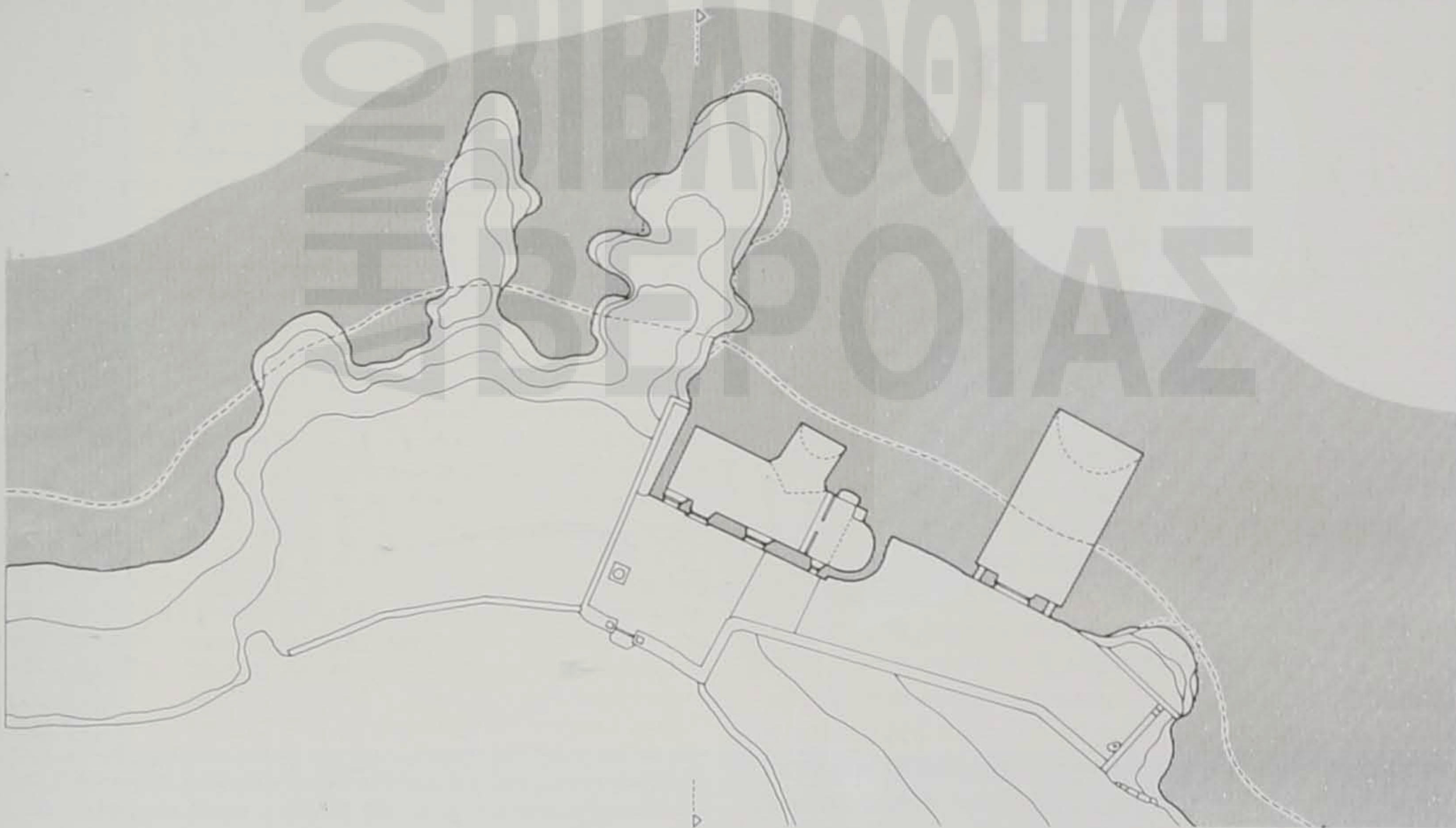
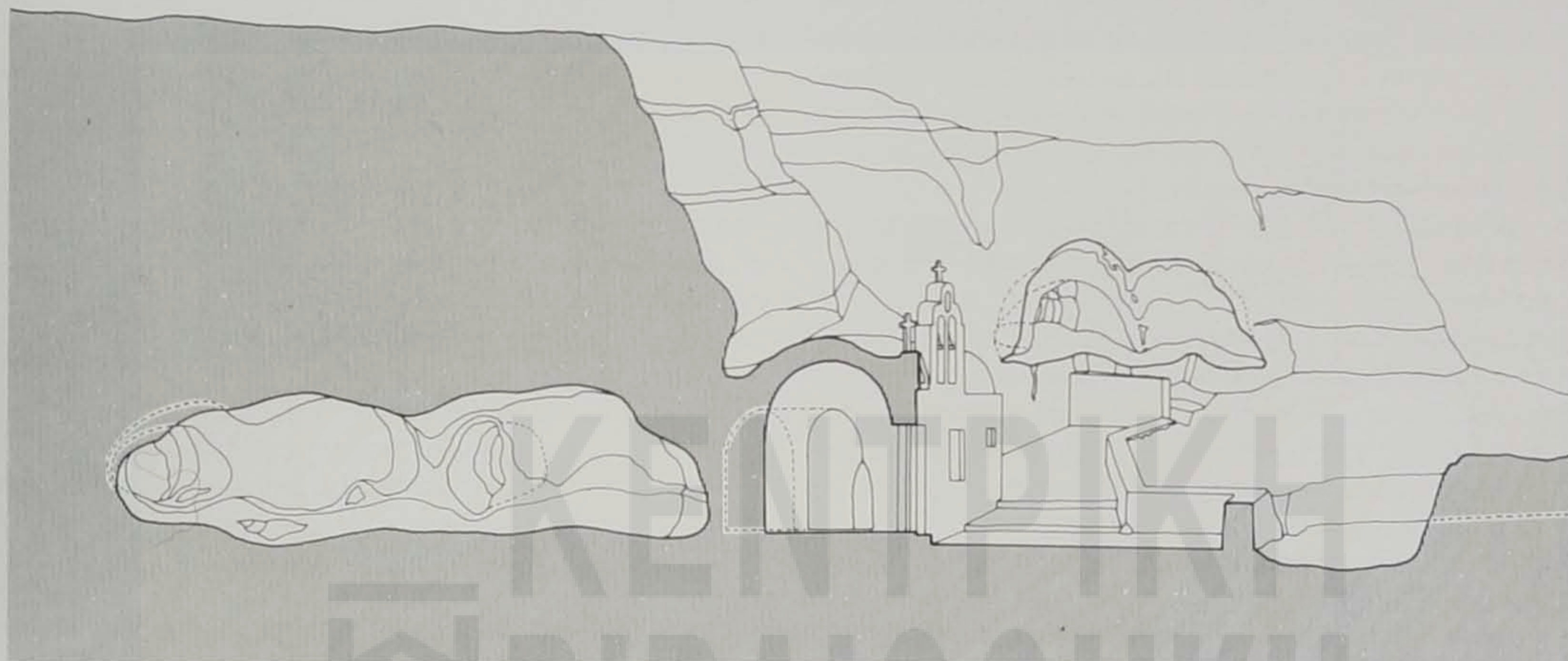
Πρώτες θεωρήσεις

Ο άνθρωπος σχηματίζει άποψη για τη φύση με την έννοια ότι προσαρμόζει όλα τα αντικείμενα και τα φαινόμενα, με τα οποία έρχεται σ' επαφή, το ίδιο φυσικά και τις σπηλιές, στο δικό του κοινωνικό σύστημα και τα καθιστά τμήματα της δικής του οργάνωσης.

Μια χωροταξική και κοινωνική ενότητα από άποψη κατοικίας χαρακτηρίζει τις τρωγλοδύτικες κουλτούρες της Μεσο-

* Ε. Βαυλάμη. Οι Ειδήσεις από μια αρχέγονη χώρα για τις σύγχρονες μεγαλουπόλεις, Bauwelt Nr. 1/2, Βερολίνο 1981

Μεσσαριά. Η μεγάλη εκκλησία στο τοίχωμα του βράχου.

Θετικό / αρνητικό σχήμα με σχεδιάγραμμα και τομή.
Είναι αξιοπρόσεκτη η σαφής ακολουθία φυσικής σπηλιάς - εκκλησίας.

γείου - Μάλτα, Σαρδηνία, Καλαβρία, Ισπανία, Νότια Γαλλία και πολλές περιοχές στη Βόρεια Αφρική. Στο σύνολό τους αποτελούν ένα σφαιρικό και εξειδικευμένο σύστημα σε ότι αφορά τον φυσικό χώρο ακόμη και στο σημείο της μετατροπής του σε σύνθετο αρχιτεκτονικό σχηματισμό τέτοιο που μπορεί να διαιρεθεί συνοπτικά στα εξής:

α) η αρχιτεκτονική των κατοικιών

β) η χωροταξία, δηλ. δρόμοι, περιφερειακοί τοίχοι, τοίχοι αντιστήριξης, γέφυρες για πεζούς, γέφυρες, πεζούλες, σταύλοι, αλώνια.

Σε μια περιγραφή του ο Ιουστινιανός στα 1701 φαίνεται τρομαγμένος από τον τρόπο ζωής των Δομηνικανών μοναχών της Σαντορίνης. Παραθέτει στοιχεία για τις συνθήκες εκείνης της εποχής, οι οποίες ήταν γενικά οι συνηθισμένες για τον πληθυσμό του νησιού: ".....τα κελάρια και όλα τα δωμάτια με είδη πρώτης ανάγκης ήταν σκαμμένα στους βράχους με μεγάλη αταξία, το ένα πάνω από το άλλο. Για να περάσεις από το ένα δωμάτιο στο άλλο κινδυνεύεις να γλιστρήσεις και να χτυπήσεις θανάσιμα... Οι καλόγριες ζύμωναν το ψωμί τους μόνο 3 φορές το χρόνο, αλλά το άφηναν να στεγνώσει εντελώς. Ήταν μάλλον σαν παξιμάδι, αλλά γινόταν από βρώμη και ήταν τόσο μαύρο που προξενούσε ναυτία και στομαχικές διαταραχές σ' όποιον δεν είχε συνηθίσει τη γεύση του".

Η λιτή σχεδόν ασκητική ζωή στη Σαντορίνη φαίνεται μάλλον ασυμβίβαστη με την πάντα πλουσιότερα διαμορφωμένη Αρχιτεκτονική των οικισμών. Είναι ακόμη αυτή μία από τις βασικές προϋποθέσεις που οδήγησαν στην ανάπτυξη αυτής της Αρχιτεκτονικής από την αρχέτυπη μορφή της, την σπηλιά. Η λιτότητα και ο ασκητισμός διατηρούνται σαν ένα είδος οικολογικής πειθαρχίας, ακόμη κι όταν η αυξανόμενη ευημερία προκαλεί τη εξέλιξη του κτίσματος - σπηλιάς σε μια νέα δομική μορφή, που χρησιμοποιεί τα στοιχεία που δίνει η φύση, αλλά ταυτόχρονα ξεφεύγει και πέρα απ' αυτά. Μια τέτοια προσέγγιση ενός καινούργιου αρχιτεκτονικά διαμορφωμένου χώρου προστατεύει την δομική ενότητα αφού ακόμη και η φυσική αυτονομία των χώρων την φανερώνει.

Εμείς παρατηρούμε ότι όλα τα στοιχεία της διαμόρφωσης χρησιμοποιούνται πάντοτε και για εμπλουτισμό, που θέλει να δηλώσει την αυξανόμενη ευημερία. Σ' αυτό το πνεύμα μέσα πρέπει να ιδωθούν επίσης οι, εμφανώς μη-λειτουργικές προσόψεις. Επίσης κάποιος μπορεί να πει ότι η αρχιτεκτονική σκηνοθετεί μια απατηλή εντύπωση που προσπαθεί να συγκάλυψη την αρχική φτώχεια. Η χωροθέτηση των αρχιτεκτονικών στοιχείων και η ποικιλία των μορφών τους μπορεί να γίνουν κατανοητές μέσα από αυτές τις κοινωνικοοικονομικές συναρ-

μογές. Ενθουσιασμός και φαντασία συνοδεύουν την διαδικασία της μετάβασης από την αρχιτεκτονική προς τον ανοιχτό χώρο. Η προέλευση της Αρχιτεκτονικής από την σπηλιά όμως φροντίζει παρά την εξατομικευση γι' αυτό, το ότι δηλ. παρ' όλα αυτά αυτή παραμένει πάντα συνδεδεμένη σε μια συλλογική ενότητα.

Σ' αυτή την εργασία μπορέσαμε να ασχοληθούμε μόνο σε γενικές γραμμές με τα ερωτήματα που δημιουργήσε η ιστορική εξέλιξη του πολιτισμού της συνοικίας και της κατοικίας στη Σαντορίνη. Μόνο μια αναλυτική μελέτη, βασισμένη σε εκτεταμένες ερευνητικές εργασίες θα προχωρήσει την αναζήτηση μας για τις τυπολογίες και τις κατασκευές. Γι αυτό τον σκοπό χρειάζεται να επεκτείνουμε την έρευνά μας στη δομή της αστικής ανάπτυξης και στις συνέπειές της για το σύνολο της αρχιτεκτονικής της περιοχής, επίσης να δούμε τις συνέπειες της στη χωροταξία και να συγκεντρώσουμε λεπτομερή κοινωνιολογικά δεδομένα.

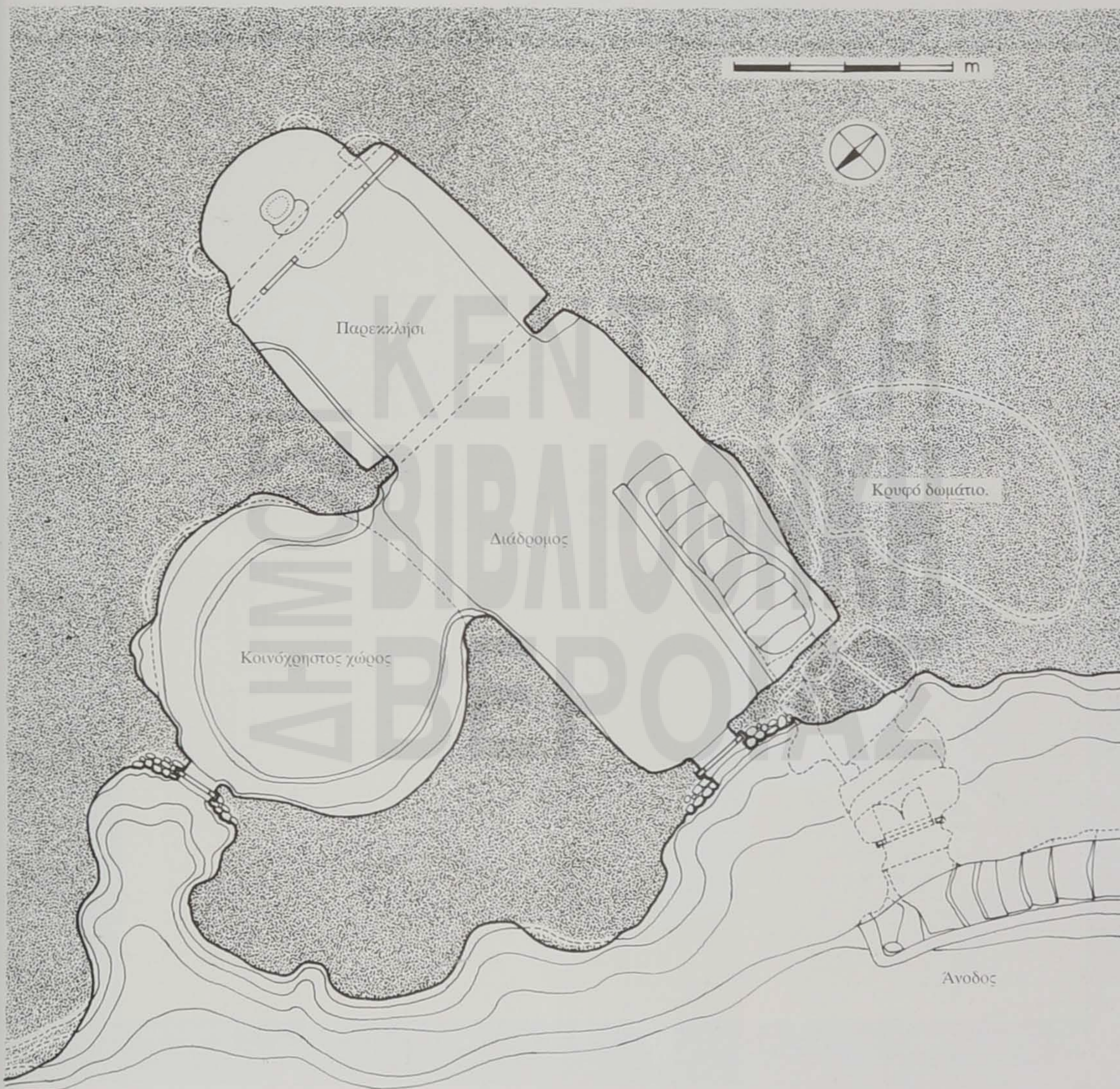
Μια καταγραφή (ένα παράδειγμα)

Η σπηλιά - εκκλησία της Παναγίας Σεργιανής βρίσκεται έξω από τον Βόθωνα σε μια στενή χαράδρα. Μια απότομα κτισμένη σκάλα οδηγεί κατά μήκος του βράχου σε μια μικρή ξύλινη πόρτα. Παλαιότερα η είσοδος ήταν δυνατή μόνον από μια ξύλινη κινητή σκάλα που σηκώνονταν επάνω όταν υπήρχε κίνδυνος. Τρύπες, ανοίγματα που σχηματίστηκαν από τον άνεμο και το νερό στα στρώματα της ελαφρόπετρας, τα δυο μικρά παράθυρα, κρυμμένα σε φυσικά κοιλώματα του τοίχου, σε δυσκολεύουν να σχηματίσεις μια ευκρινή ιδέα των χώρων της σπηλιάς.

Με τα τελευταία σκαλοπάτια της σκάλας, βρίσκεσαι ήδη στο κατώφλι και υπάρχει μόλις και μετά βίας ελάχιστος χώρος για να ανοίξεις την πόρτα. Μια ξύλινη σκάλα τραβά την ματιά προς τα πάνω στο θολωτό στρογγυλιστό πέραςμα που τελειώνει σχεδόν κατακόρυφα. Μέσα από μια τρύπα στο βράχο φθάνει διάχυτο, γαλαζωπό-λευκό φως, δροσερό, πλαστικό. Ασβεστωμένα σκαλοπάτια οδηγούν επάνω απ' το σημείο που τελειώνει η ξύλινη σκάλα, το στενό πέραςμα ανοίγεται σε μια ψηλή θολωτή βαρελοειδή σπηλιά, ομαλή και στρογγυλεμένη, ένα μεγάλο μακρόστενο δωμάτιο που αντιφεγγίζει από το ίδιο γαλανόλευκο φως. Αδειανό, σιωπηλό, έξω ο άνεμος, εδώ μόνο ένα απαλό αεράκι.

Πίσω από μια καμάρα είναι ο κυρίως χώρος της εκκλησίας, από δω και πέρα βρισκόμαστε βαθιά στη γή, σκοτεινά, όλο μυστήριο, κεριά, καντήλια, θυμίαμα, οι εικόνες, μετά η αψίδα, μια πέτρινη Αγία Τράπεζα, σκεπασμένα αντικείμενα στις κόγχες, χτισμένα καθίσματα. Ένα μεγάλο οβάλ άνοιγμα οδηγεί σ' ένα ωοειδές δωμάτιο με ευρύχωρα καθίσματα λαξευμένα στον τοίχο.

Ηρεμία, ασφάλεια και ειρήνη μέσα σ' αυτή την άσπρη σπηλιά. Κοιτάζοντας έξω απ' το παράθυρο βλέπεις κάτω στο βάθος και στην άλλη πλευρά της χαράδρας (χάσματος) και αισθάνεσαι την ασφάλεια από το απρόσιτο και μάλιστα πολύ εντονότερα απ' ότι δείχνει η πραγματική απόσταση. Τα πράγματα και τα γεγονότα φαίνονται ασυνήθιστα, σαν να ανήκουν σε μια άλλη εποχή.

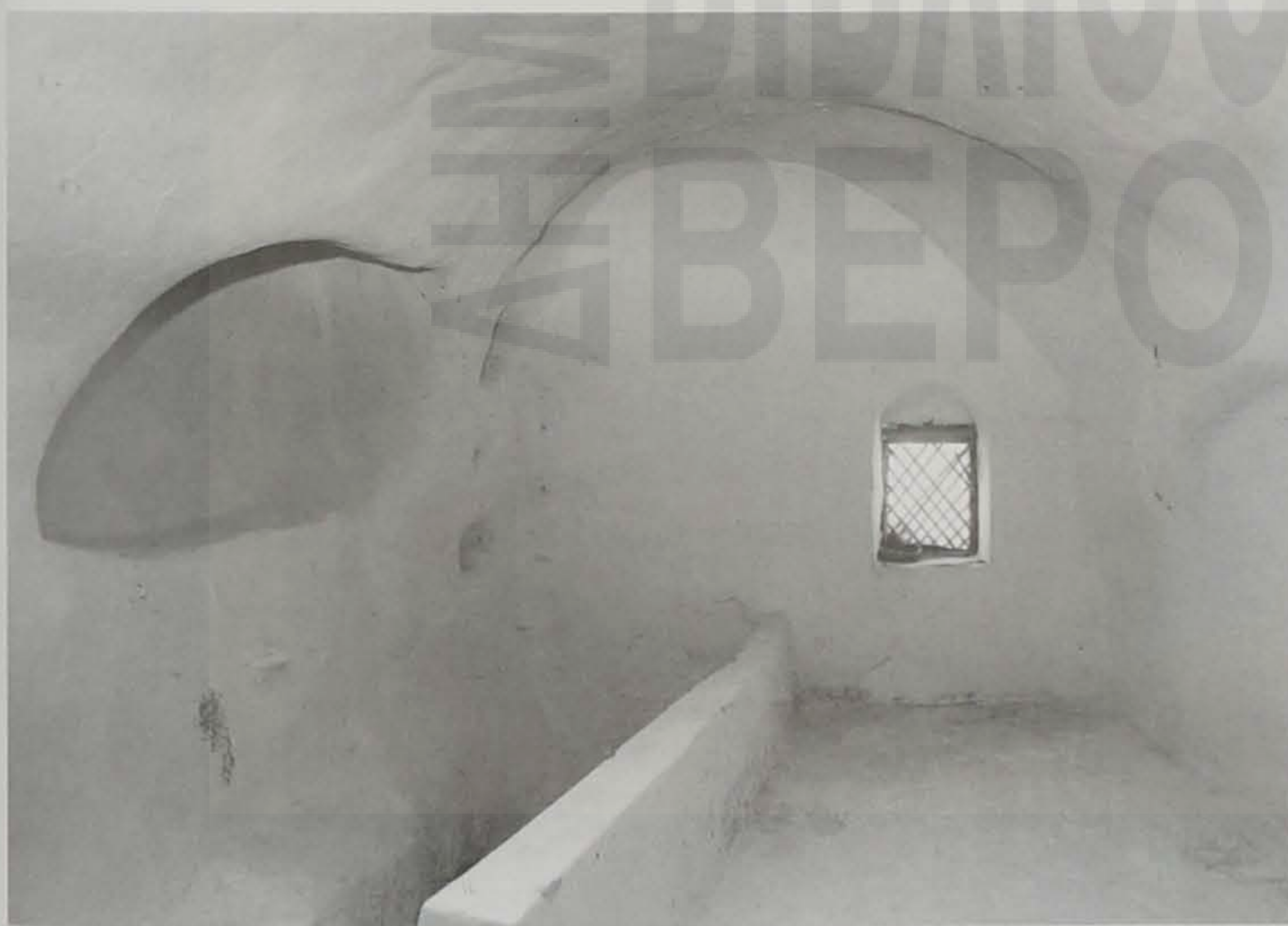

Βόθωνας. Η εκκλησιά στο βράχο της Παναγίας Σεργιανής.
 Σχεδιάγραμμα: Άνοδος, διάδρομος, κοινόχρηστος χώρος, παρεκκλήσι, κρυφό δωμάτιο.

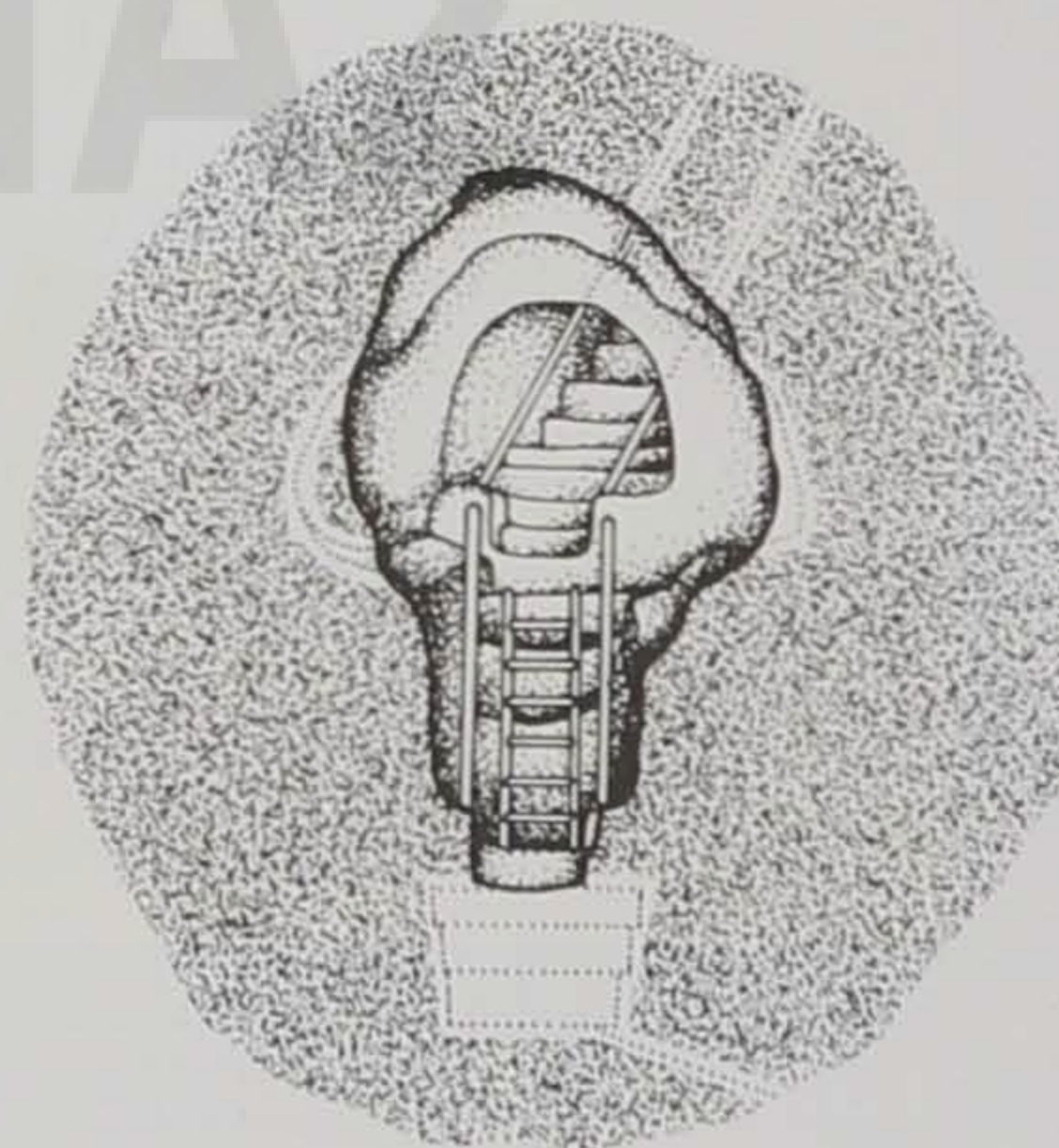
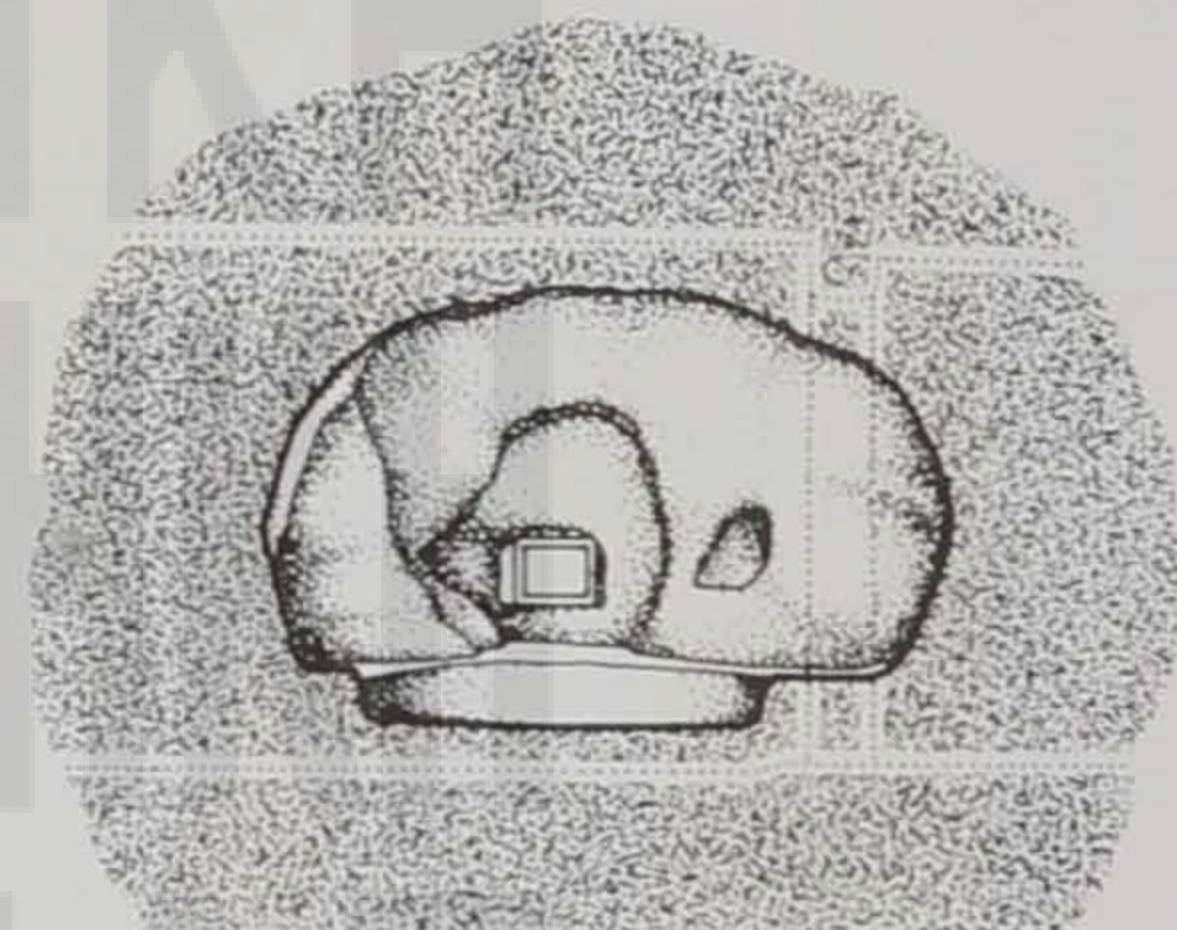
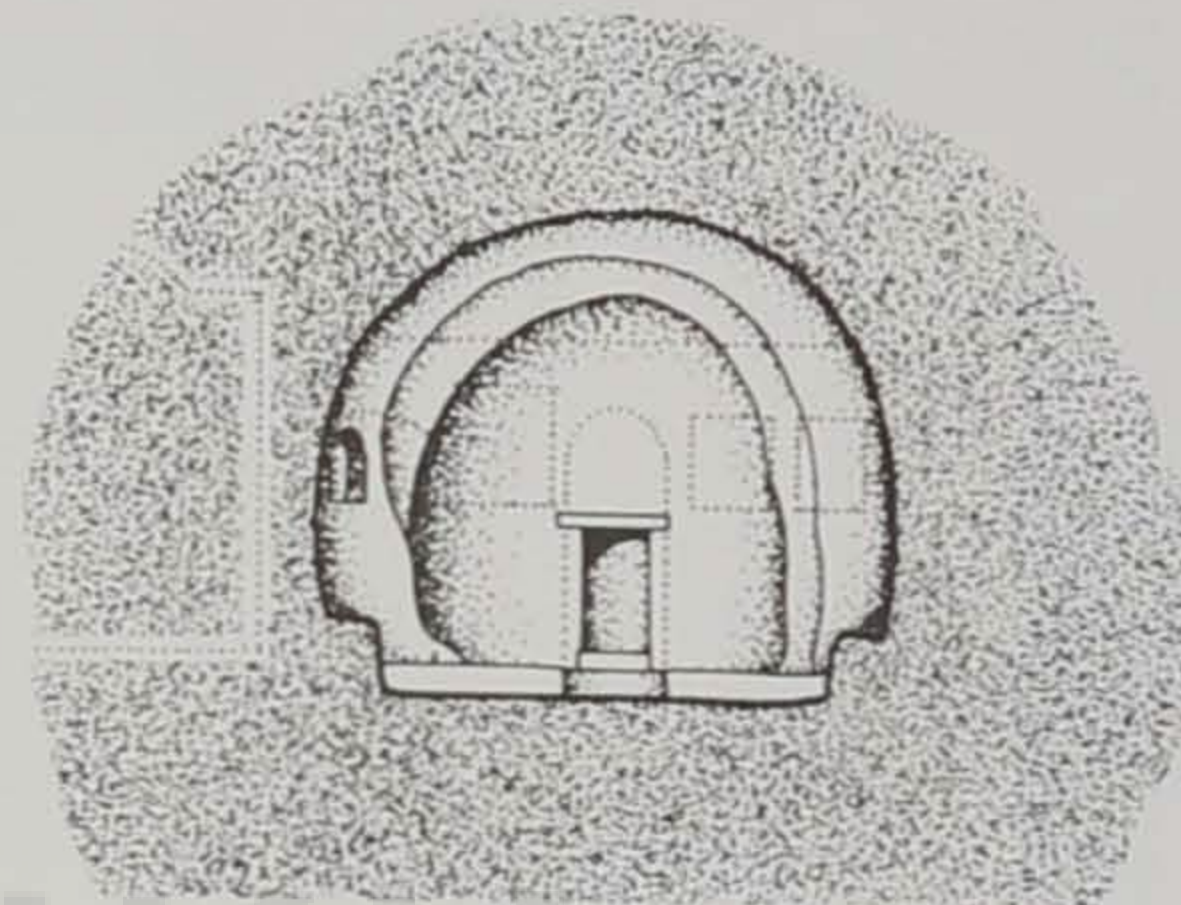
Βόθωνας. Η εκκλησιά στο βράχο της Παναγίας Σεργιανής. Αξονομετρική τομή του συνολικού συγκροτήματος.

Βόθωνας. Η εκκλησιά στο βράχο της Παναγίας Σεργιάνης.
Προεξοχή - κάθισμα στον κοινόχρηστο χώρο

Διάδρομος με παράθυρο και προεξοχές.
Από τα αριστερά της ανόδου

Τομή δια μέσου
της ακολουθίας των χώρων

Παρεκκλήσι,
κοινόχρηστος χώρος, άνοδος.

Βόθωνας. Η εκκλησιά στο βράχο της Παναγίας Σεργιανής.
Εσωτερικός χώρος - προοπτικές.

Φύση - Τοπίο - Αρχιτεκτονική

Η ειδική όσο και η γενική έκφραση της λαϊκής αρχιτεκτονικής έχουν κατά κανόνα μία ομαδική και συνολική τάση. Προσωπικές και οικογενειακές πρωτοβουλίες είναι απόλυτα συνδεδεμένες με το κοινωνικό και το φυσικό περιβάλλον. Έτσι διαμορφώνεται η αρχιτεκτονική της κατοικίας, η αρχιτεκτονική της φύσης και των αγρών, η αρχιτεκτονική της συνοικίας, σε ένα ενιαίο συνολικό συνδυασμό.

Η ομαδική τάση της Λαϊκής αρχιτεκτονικής χαρακτηρίζεται για την οργανική και συνοπτική της ιδιότητα, καθώς και για την κοινωνική και πολιτιστική συνοχή της. Αυτή η συνοχή είναι διαχρονική και διαχωρική, ο περιβάλλον χώρος διαπλάθεται κιναισθητικά και προς τις δύο κατευθύνσεις. Ο αρχιτεκτονικός χώρος διαμορφώνεται για την σκηνοθεσία της κοινωνικότητας της.

Μ' αυτό τον τρόπο η οικοδομική οργάνωση πλάθει ένα διαχρονικό αέναο με την αλυσιδωτή διασύνδεση ιδιωτικών και κοινοβιοτικών χωρικών τμημάτων.

Μία ολόκληρη σειρά από σημεία επικοινωνίας μεταφέρουν την προσωπική πρωτοβουλία σ' ένα σταθερό κοινωνικό σύνολο. Ο άνθρωπος, το άτομο, εισχωρεί σ' ένα ευρύ δικτυωτό

σύστημα λαβυρινθωδών χώρων, επιπέδων, σωμάτων, απλωμένο σ' όλες τις κατευθύνσεις, πάνω, κάτω, κοντά και παράπλευρα, σε μια ρυθμική επανάληψη και επιστροφή της διαχρονικής σκηνοθεσίας.

Ελεύθεροι και αδειανοί χώροι - που εμείς τους ονομάζουμε μυθοποιητικά σύμβολα - εμπλουτίζουν τις συνηθισμένες λειτουργίες και τις μετατρέπουν σ' ένα αισθητικό σύστημα πλαστικής πολυχρωμίας. Αυτοί οι κενοί χώροι διευκολύνουν και προωθούν την δημιουργία μιας ιδιότυπης ατμόσφαιρας, που διευκολύνει την υποκειμενική εγγραφή και ταύτιση - ένα περιστατικό που καθίσταται δυνατό μέσα από την συμπεριφορά του τόπου, - μέσα στην αυστηρή λειτουργικότητα της καθημερινής ζωής.

Ο χώρος είναι πια χώρος δράσης, σενάριο για την προσωπική ανάπτυξη. Έτσι το άτομο συνδέεται συνολικά με την αρχιτεκτονική οργάνωση της συνοικίας. Η αρχιτεκτονική είναι γεμάτη απο σημάρια, σύμβολα, ειδήσεις και ίχνη μιας θετικής και σταθερής κοινωνικότητας. (Στην τελευταία μεταβιομηχανική φάση του αιώνα μας χάνονται τα γνωρίσματα της, ιδιαίτερα στους έντονα πυκνοκατοικημένους χώρους).

Συνοπτικά :

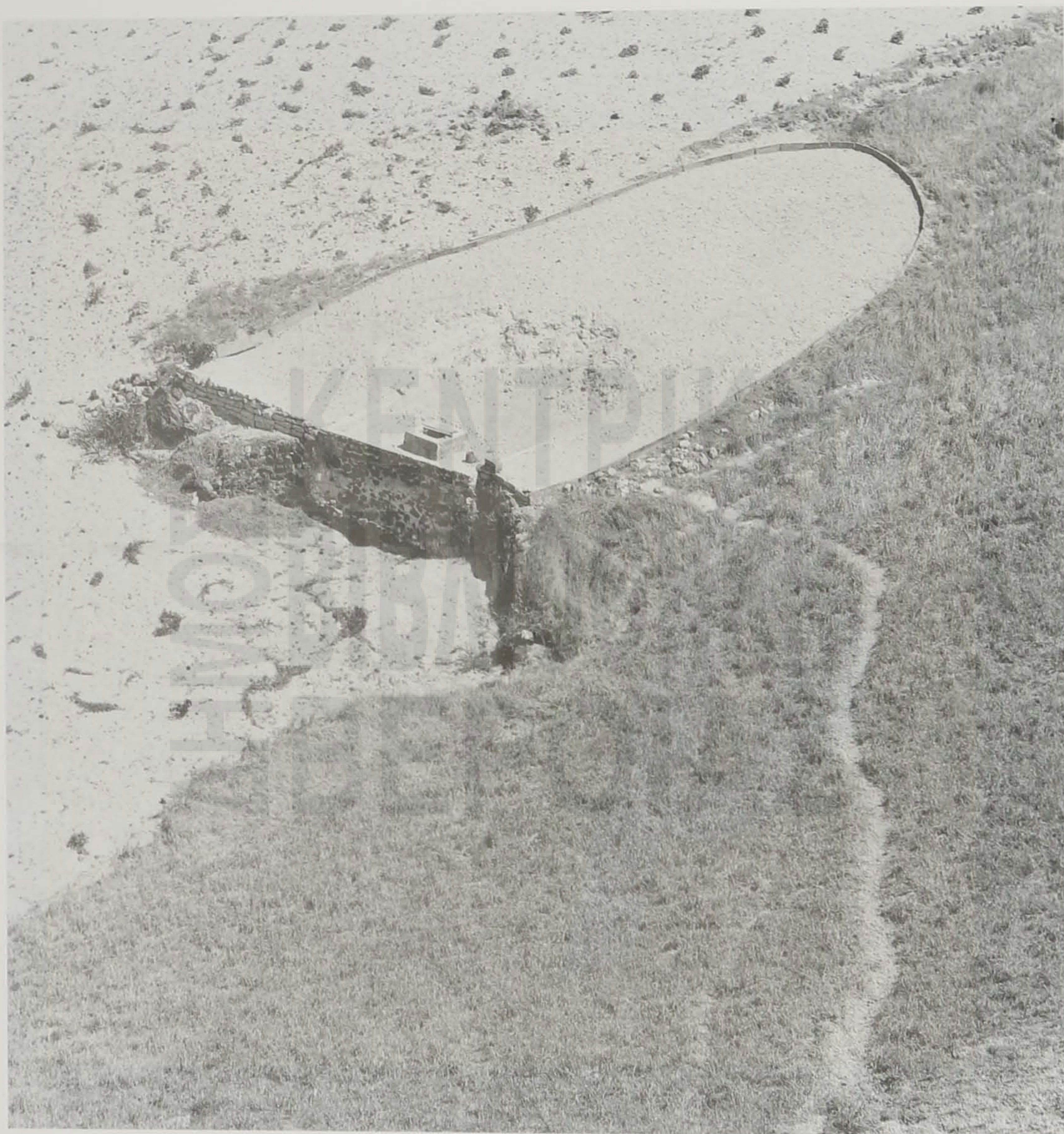
1. Η ανώνυμη αρχιτεκτονική είναι ένας αρχέτυπος μετασχηματισμός της γης, του φωτός, του βιότοπου.
2. Η απομάκρυνση του σημερινού ανθρώπου από το φυσικό περιβάλλον του, κάνει έντονη και δραματική την άμεση επιστροφή στον αρχέγονο χώρο.
3. Η κιναισθητική διάχυση του χώρου στη λαϊκή αρχιτεκτονική είναι ένα αρχέτυπο φαινόμενο και όχι αυθαιρεσία της τεκτονικής σύνθεσης.
4. Η επανάκτηση του δικαιώματος για κοινωνικότητα, η επιστροφή στην πολιτιστική μονάδα κοινότητα/άτομο.

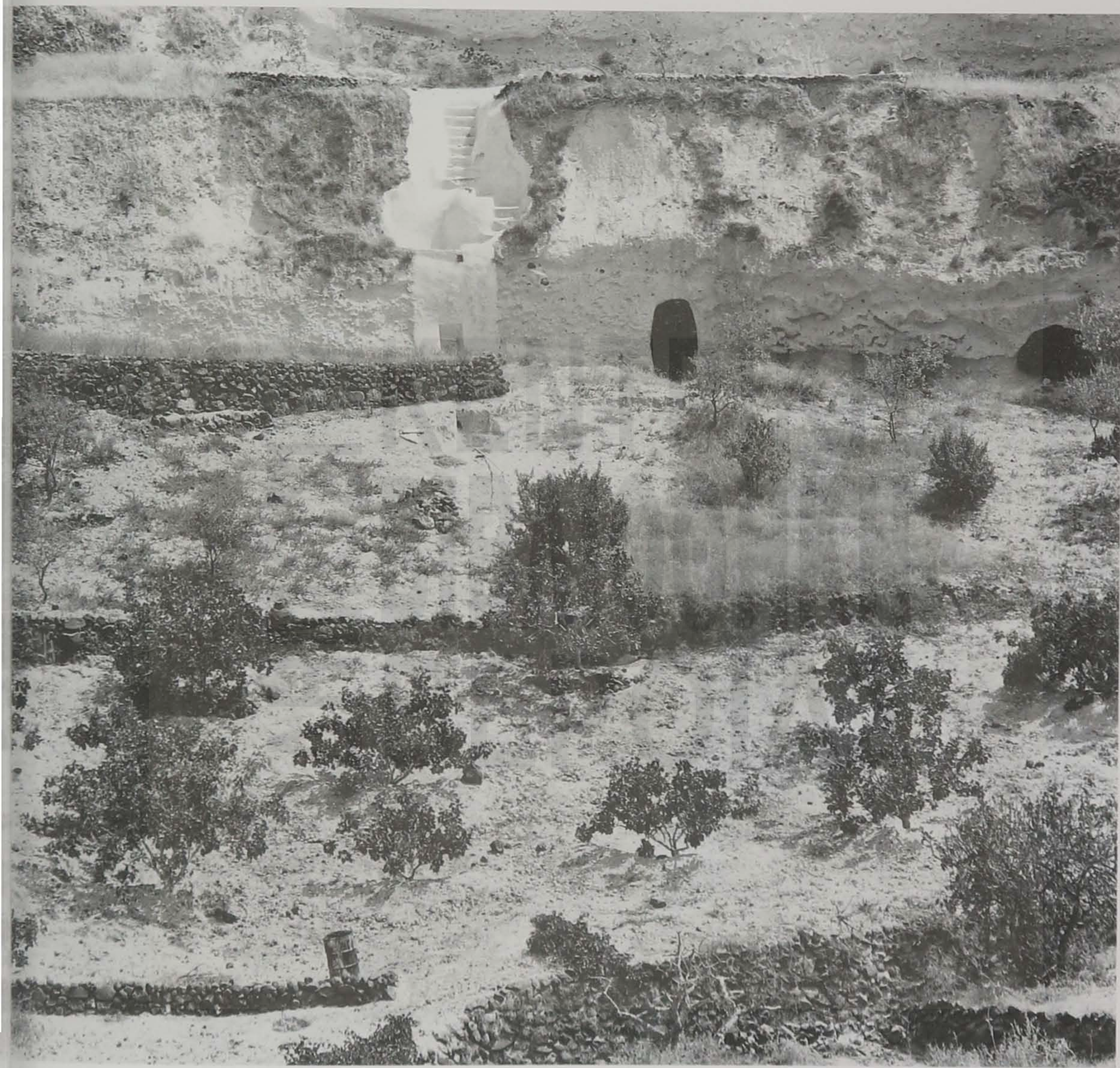
Απαλές διαμορφώσεις επιπέδων. Χωράφια σχηματισμένα και στερεωμένα με προστατευτικά τοιχώματα, όπου φθάνουμε μέσα από ασφαλισμένα κτιστά δρομάκια.

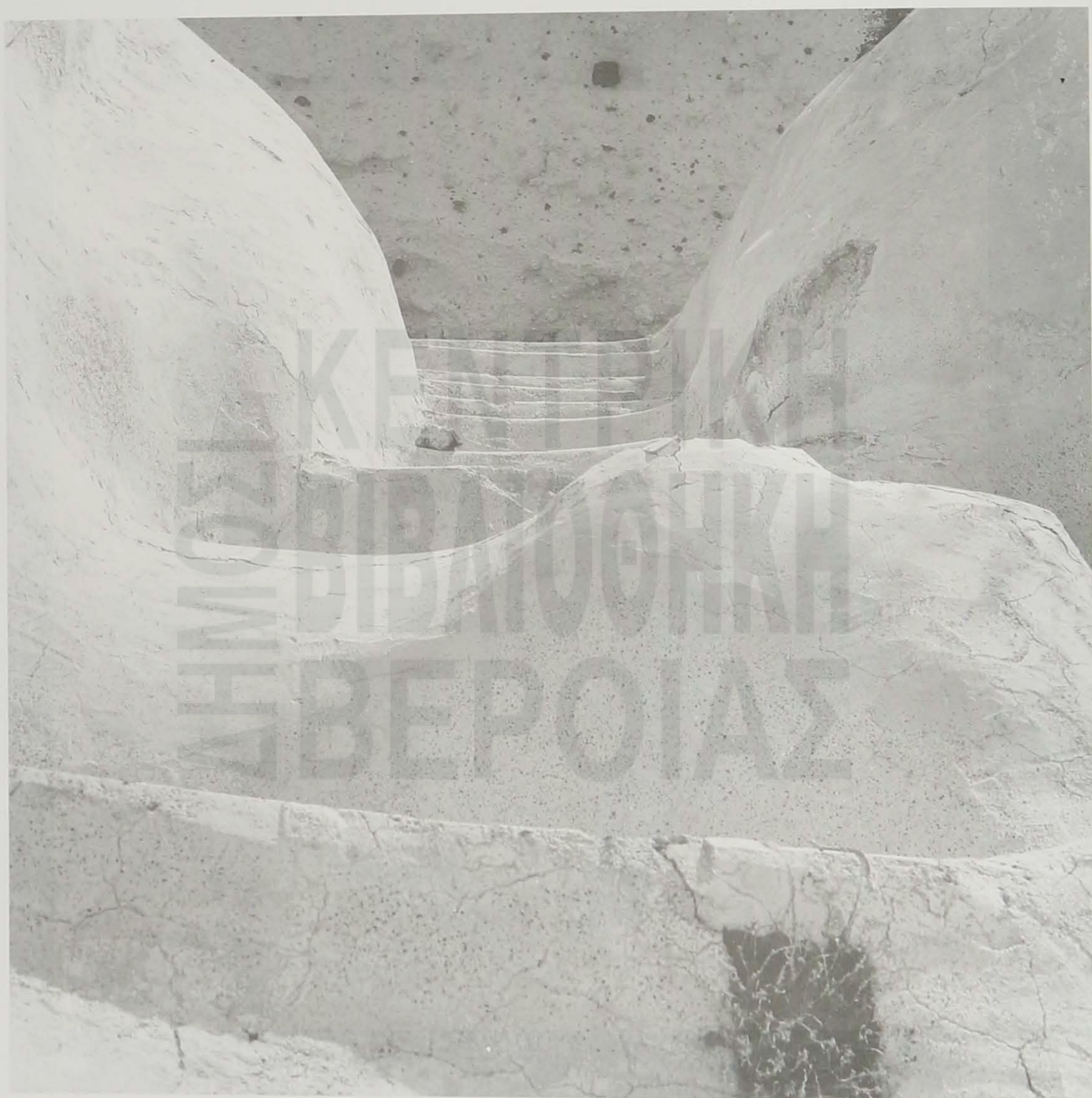
Χωράφι με τοματιές.

Υδροαρχιτεκτονική. Ταράτσα συλλογής νερού με στέρνα.

Ένα "σπίτι της βροχής" - στέγνα στην άκρη της ρεματιάς.

"Σπίτι της βροχής". Αρχιτεκτονική γεμάτη εκφραστική πλαστικότητα.

Ένα αγροτικό σλίτι.
Σφαιρική αρχιτεκτονική, βιότοπος των ανθρώπων, των φυτών, των ζώων.

Βιότοπος / Βίος + Τόπος

Οργανικό σύνολο όπου η φύση, τα φυτά, τα δέντρα, τα ζώα, η θάλασσα, ο άνθρωπος, ζούν έντονα τον κοσμογονικό ρυθμό όπως σ' έναν προϊστορικό μικρό παράδεισο.

Οραση και στερεοσκοπική πλαστικότητα.

Ο χρόνος, ο χώρος, το φώς και ο άνθρωπος σχηματίζουν ένα σταθερό σύστημα του βιότοπου. Η διείσδυση στο βάθος του μας φέρνει σε σύνδεση με την διαχρονική ιστορική του ουσία. Σ' αυτή την διαχρονική ανασκόπηση, πλησιάζουμε στον προσδιορισμό της "ενότητας" της θεωρίας της Πυθαγορικής σχολής.

Σύμφωνα με την θεωρία της Πυθαγορείων τα ορατά αντικείμενα εκπέμπουν συνεχώς ένα ζωντανό ρεύμα φωτεινών σωματιδίων, που κινούνται όπως τα φωτεινά κύματα πάνω από μία ήρεμη επιφάνεια λίμνης, ώσπου να συναντήσουν τα όργανα επαφής ενός δέκτου. Από τα μάτια ενός ανθρώπου, που ο Πυθαγόρας τα ονομάζει σαν "πύλες του ήλιου" εκπέμπεται μια ακτινοβολία, - η λεγόμενη "όψις" - που σαν μια αόρατη φλόγα αγγίζει τα πράγματα, τα χρώματα και σχήματα. Μέσα απ' αυτή τη διαδικασία επαφής πληροφορούμαστε την οπτική παρατήρηση. Αυτή η μέσα-έξω ερμηνεία της πυθα-

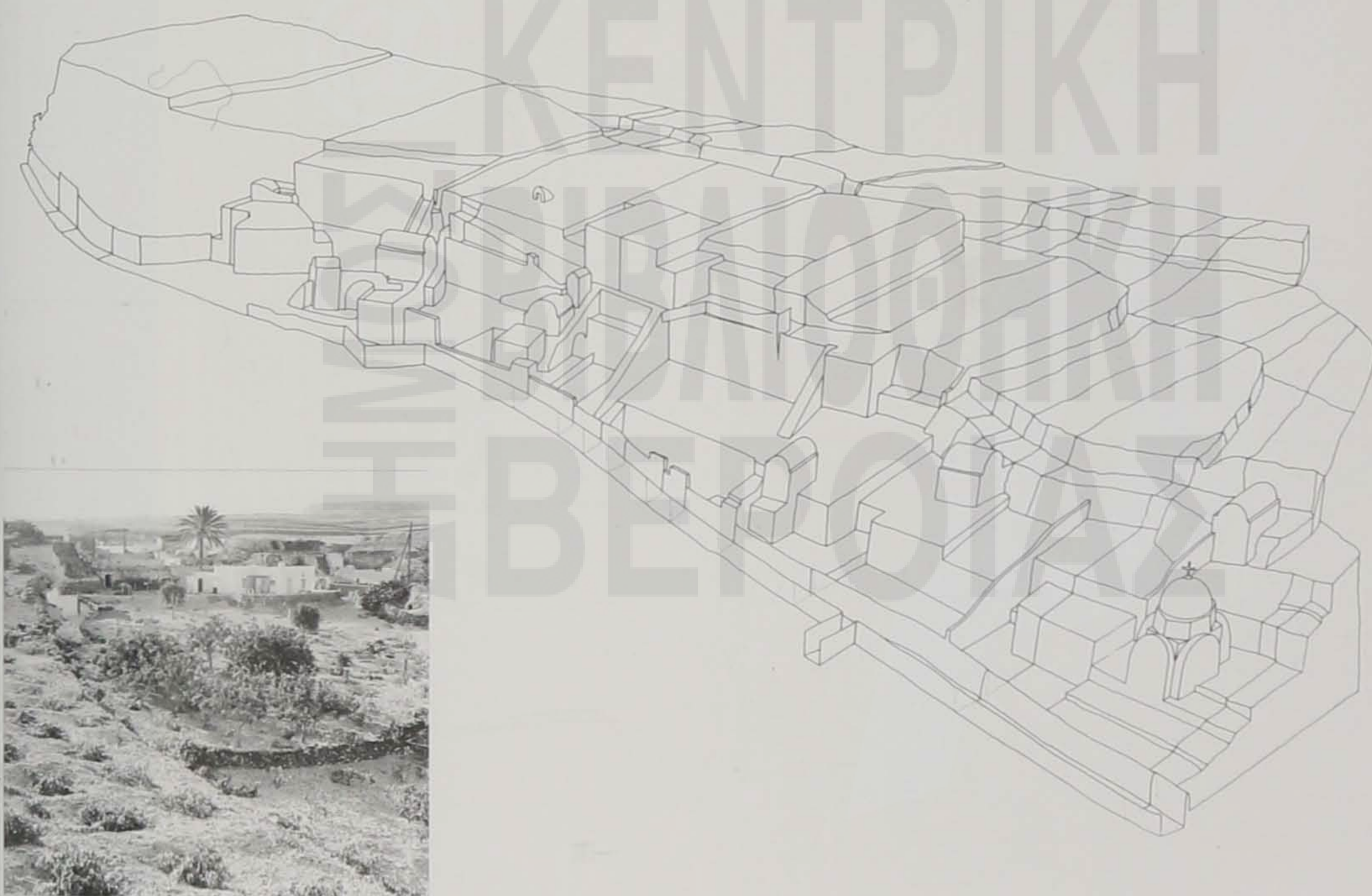
γορικής διδασκαλίας αποσαφηνίζει την βιοπλασματική σχέση της χωρικής μορφής.

Αλλά και στο Χρύσειππο, όπως μας διέσωσε ο Πλούταρχος, συναντάμε μια ενδιαφέρουσα θεωρία για την εγγραφή της χωρικής ορατότητας. Σύμφωνα με τον Χρύσειππο ο αέρας είναι το οπτικό μέσο ανάμεσα σε μας και στα αντικείμενα. Το πνεύμα που προέρχεται από την ψυχή και διαπερνά τα μάτια σχηματίζει ένα φωτεινό κώνο που στην κορυφή του βρίσκεται το μάτι και η βάση του είναι το αντικείμενο. Αυτός ο φωτεινός κώνος μετασχηματίζεται σε σκηνικό της οπτικής παρατήρησης. Παρόμοιες περιγραφές μας άφησαν ο Δημόκριτος και ο Ηράκλειτος. Αυτή η ανασκόπηση στις ρίζες της φιλοσοφίας και της φυσιολατρίας μας φέρνει πλησιέστερα στις αρχέγονες δομές του Αιγαιακού χώρου, στις τελευταίες εφεδρείες του χώρου της βιοπλασματικής εγγραφής. Ένα γεγονός, που δείχνει καθαρά την αντίφαση από τον κορεσμό της μηχανιστικής θεωρίας*.

*Σημείωση: Αυτή επιταχύνει την αυτοκαταστροφική διαδικασία των μεγάλων αστικών τεχνικών πολιτισμών.

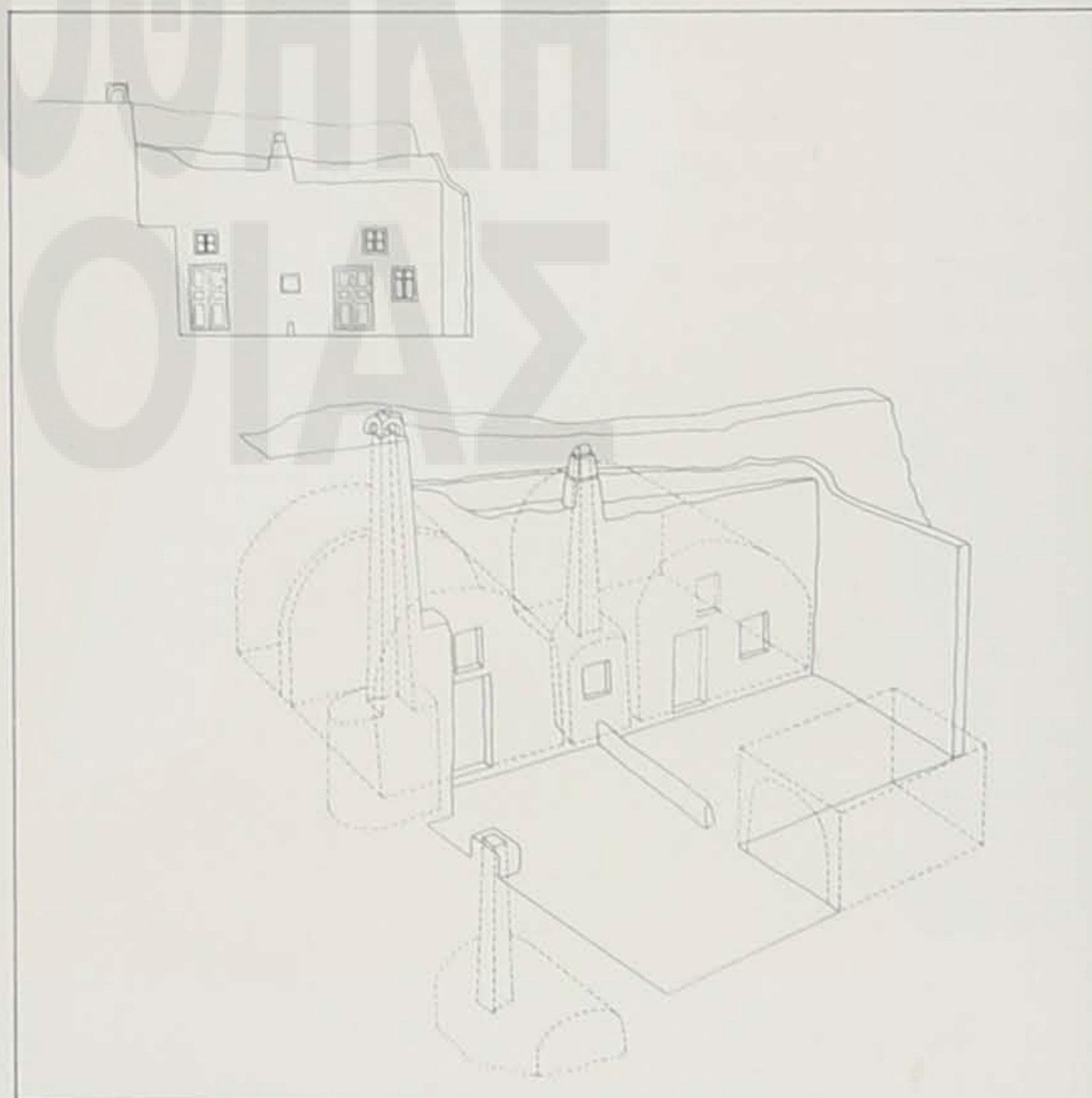
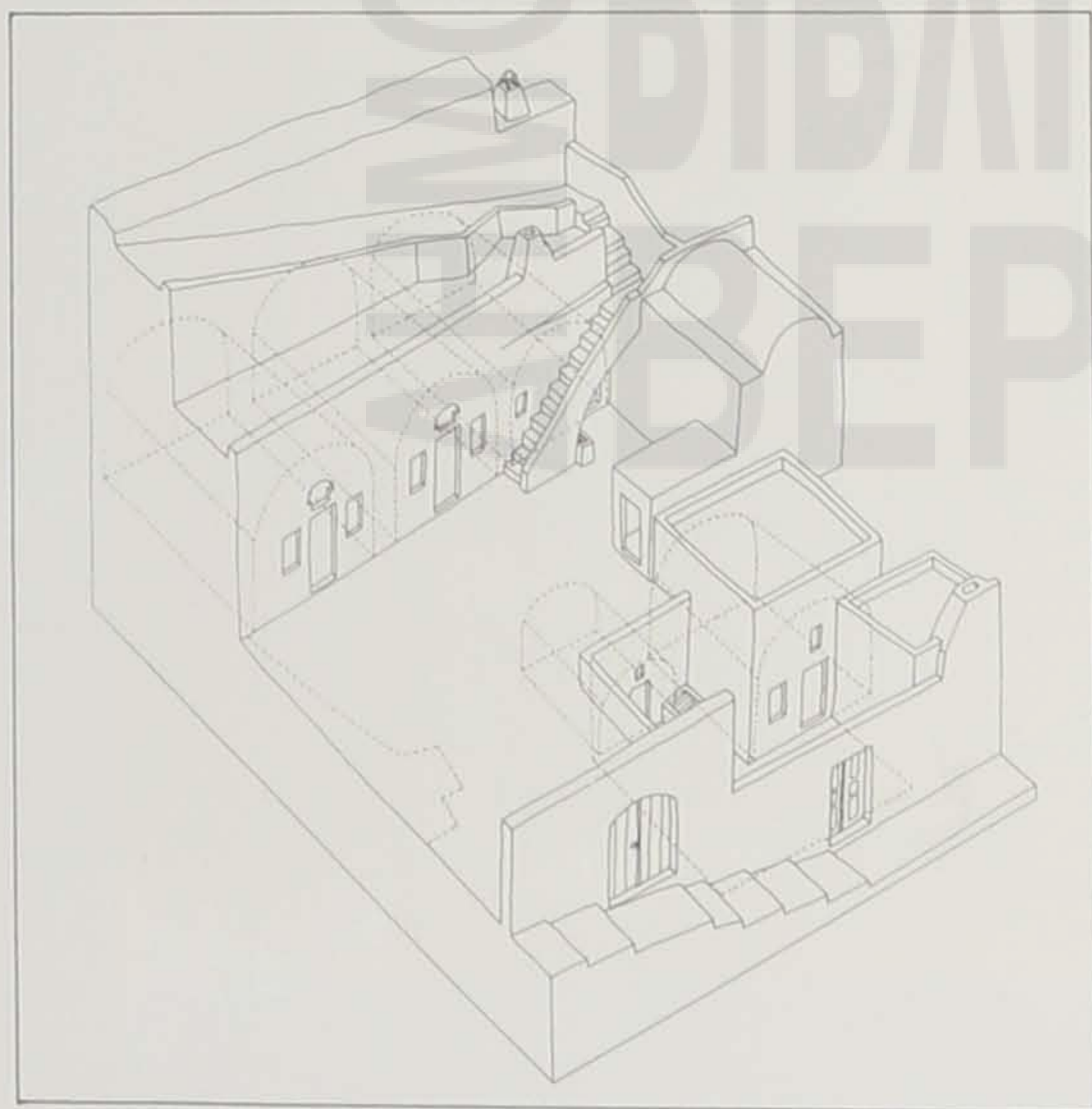
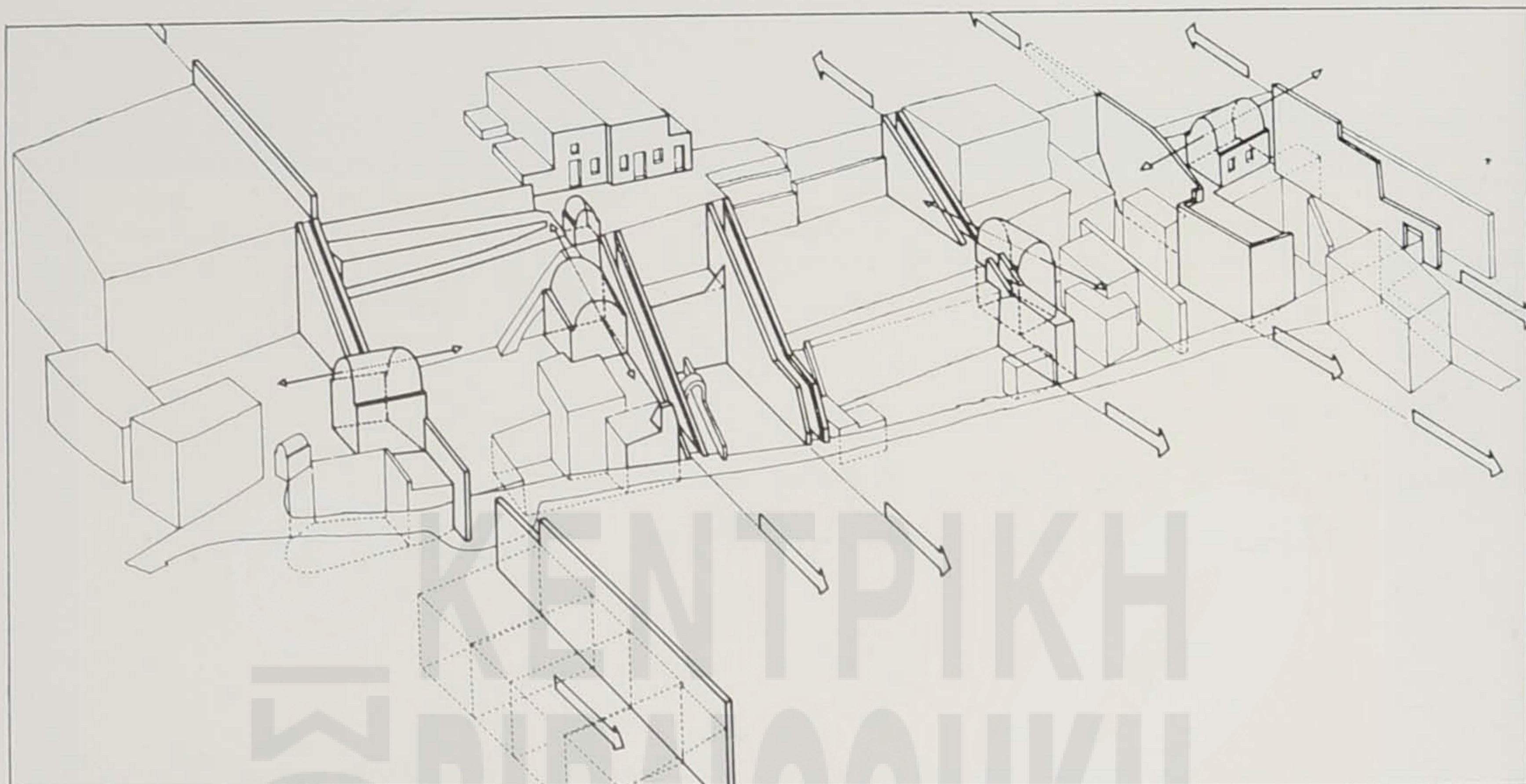
Είναι χαρακτηριστικός ο τίτλος που διάλεξε ο Dr. Conrads για μια ερευνητική εργασία μου, που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό "Bauwelt" των εκδόσεων Bertelsmann τον Ιανουάριο του 1981: "Ειδήσεις απο μιά αρχέγονη χώρα για τις μεγάλες πόλεις" (Nachrichten aus einem Ur-Land für die grossen Städte).

Η πλαστικότητα του χώρου, η διαίρεση και διαχωρισμός της τεκτονικής δομής μπορεί να παρομοιαστεί με το αποτέλεσμα της διάχυσης και διάσπασης του ηλιακού φωτός. Όπως μια ακτίνα νερού που ψεκάζεται, έτσι και το φως που πέφτει σ' αυτή την επιφάνεια της γής φέρνει την διάχυση του χώρου σε μία στερεοσκοπική και διαχρονική πολυχρωμία.

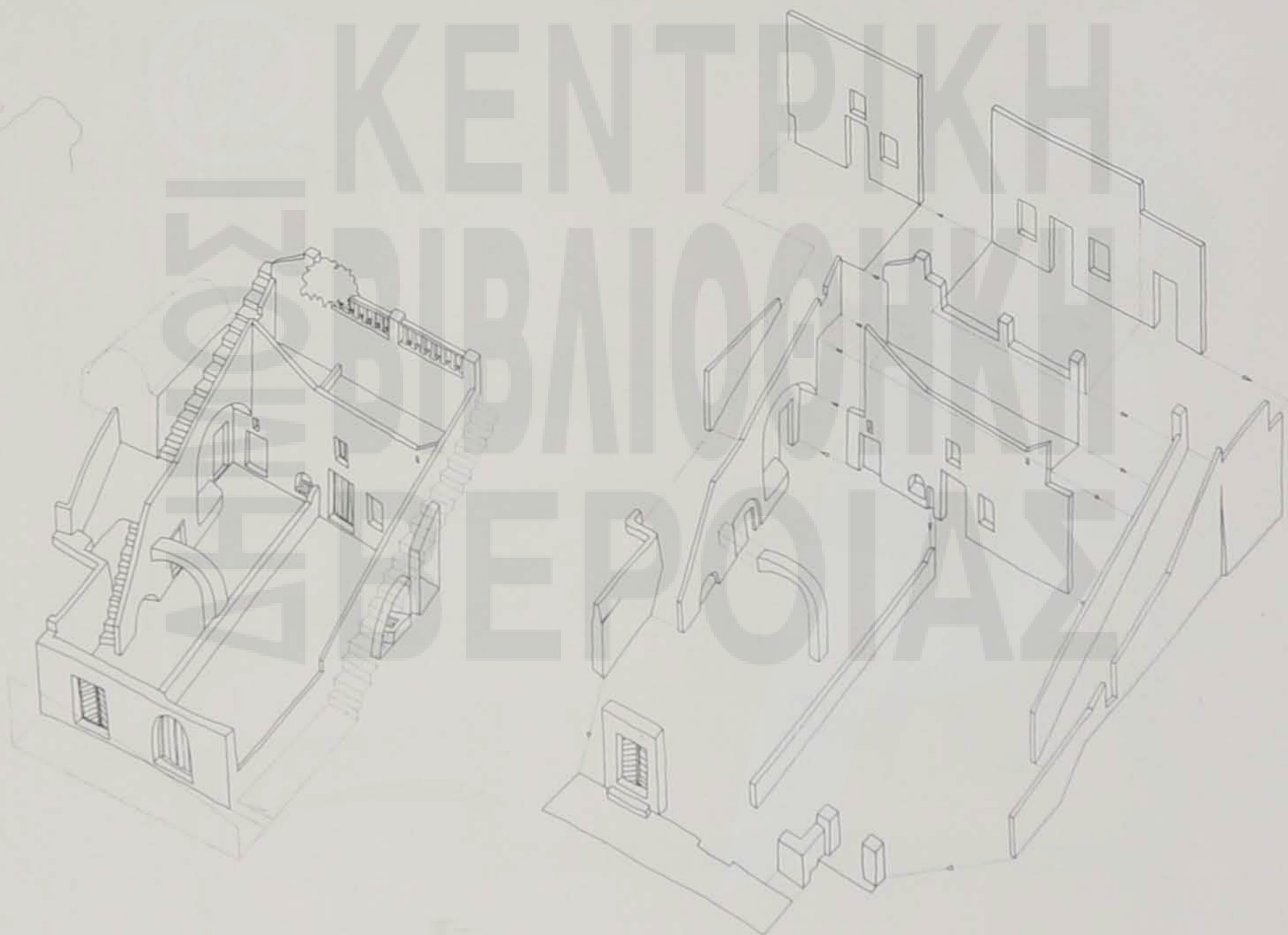
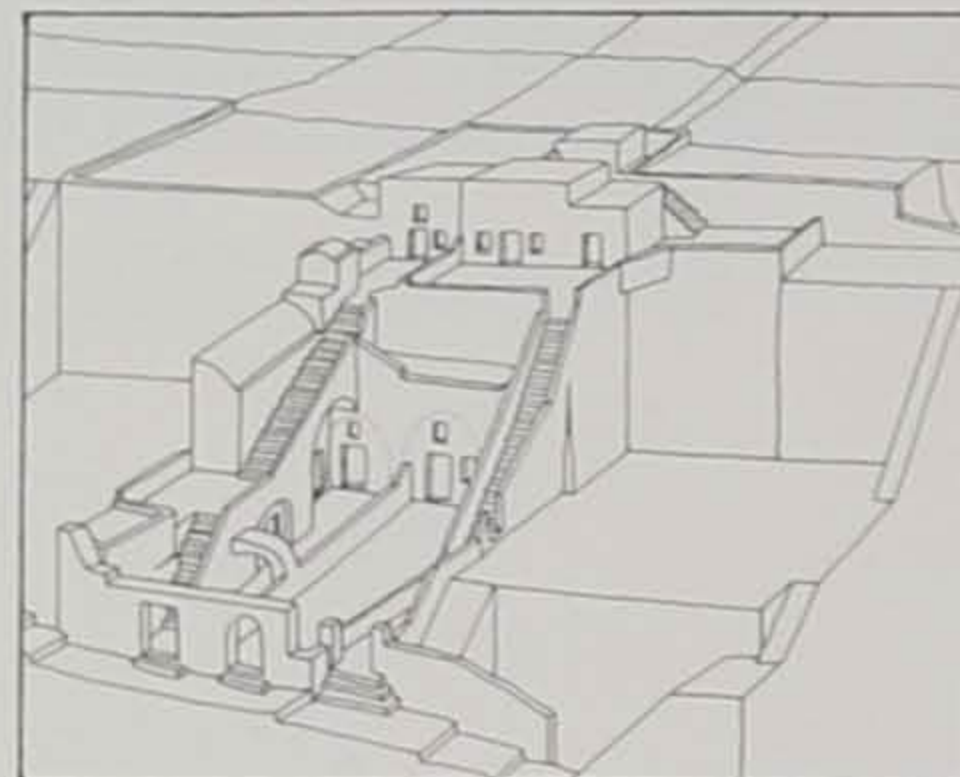
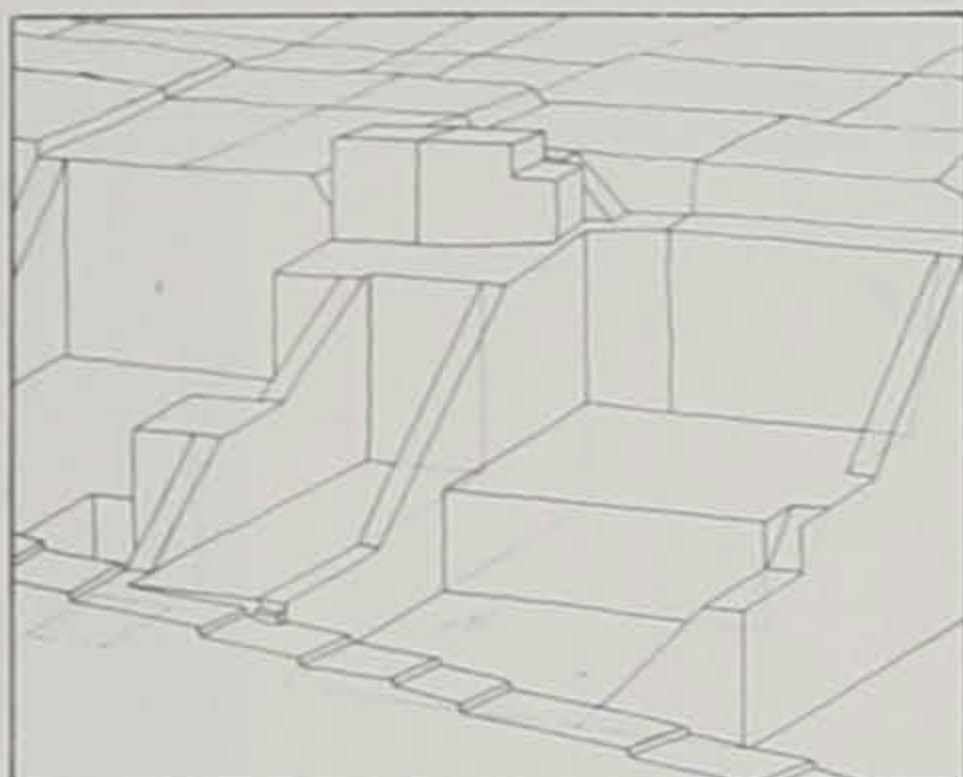

Φράγματα - αντιπαράθεση στη φύση: σκάλες, επίπεδα, τοίχοι, για να σταματήσουν τη φορά της ρεματιάς ώστε να μπορέσει να κατοικηθεί.

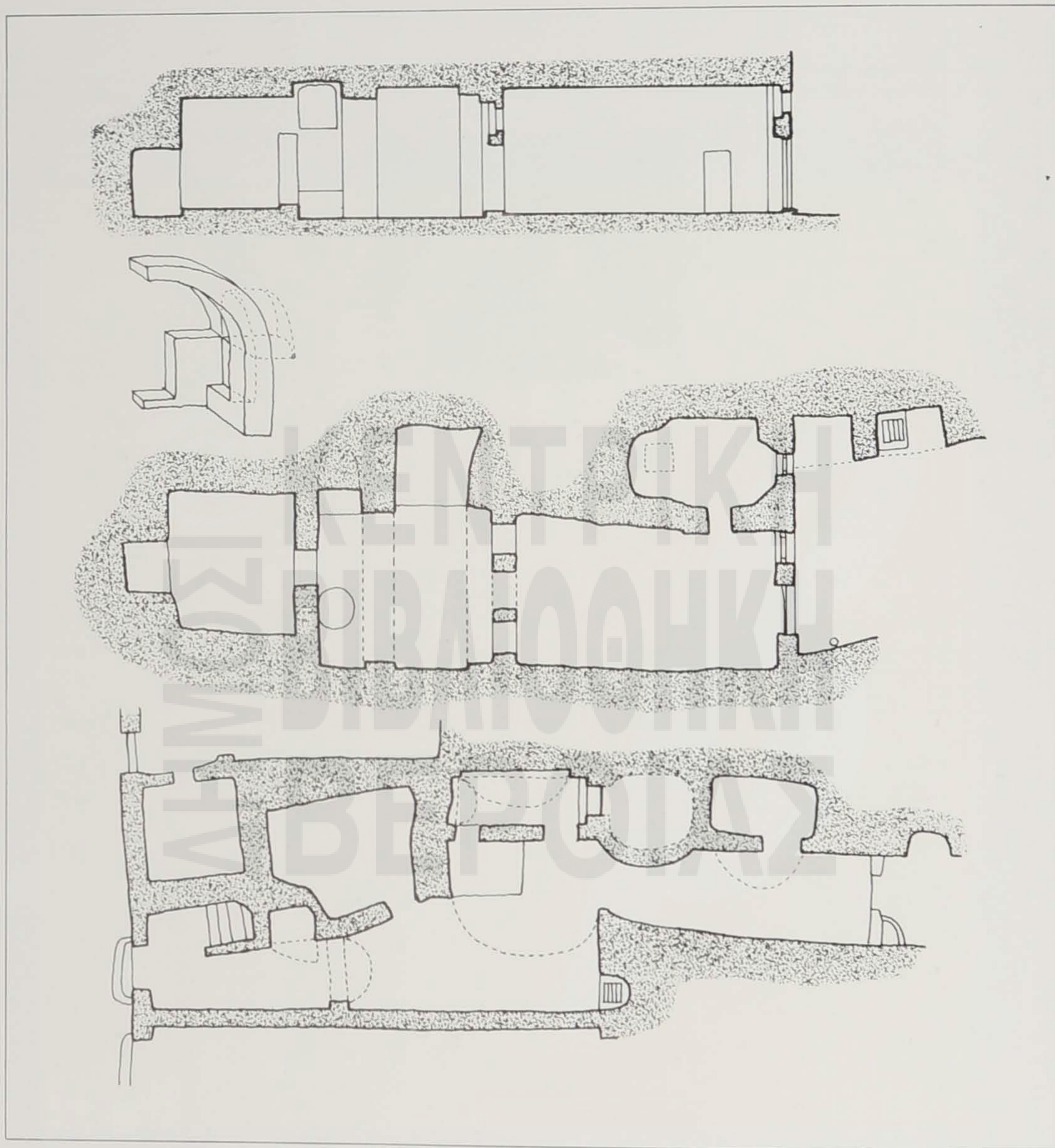
Διακρίνουμε α) την πολεοδομική φορά της ρεματιάς και
β) τις αντιθέσεις, τα εμπόδια, τα οριζόντια φράγματα.

Αξονομετρική, τεκτονική ανάλυση στο τμήμα Β2 της Μεσσαριάς.

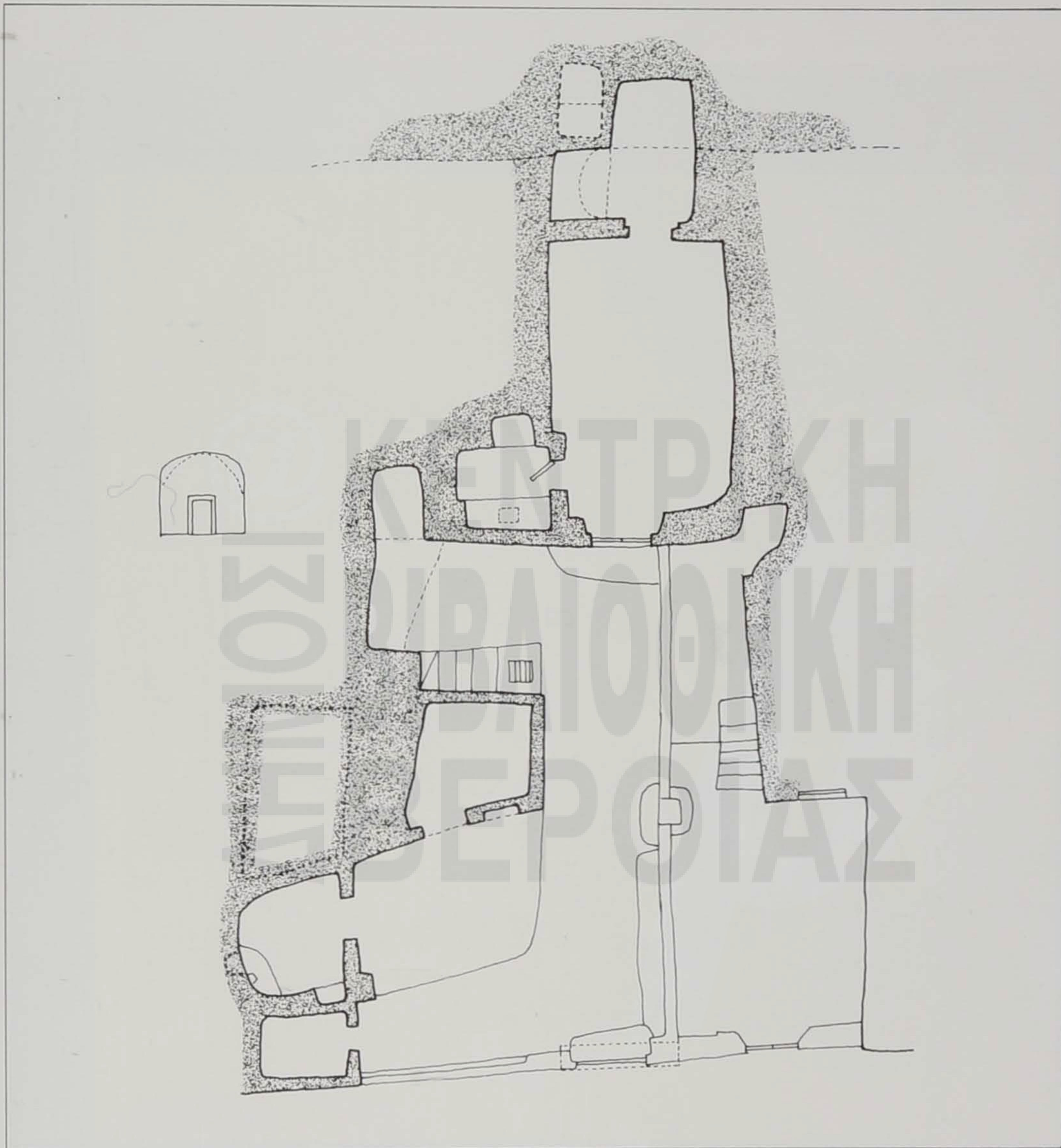
Τα επιμέρους τμήματα της συνοικίας διατηρούν συγχρόνως μια ανεξαρτησία μέσα στη γενική σύνθεση.
Αυτά δεν υποτάσσονται σε άξονες και συμμετρίες.

Σπήλαια - ημισπήλαια - κτίσματα.

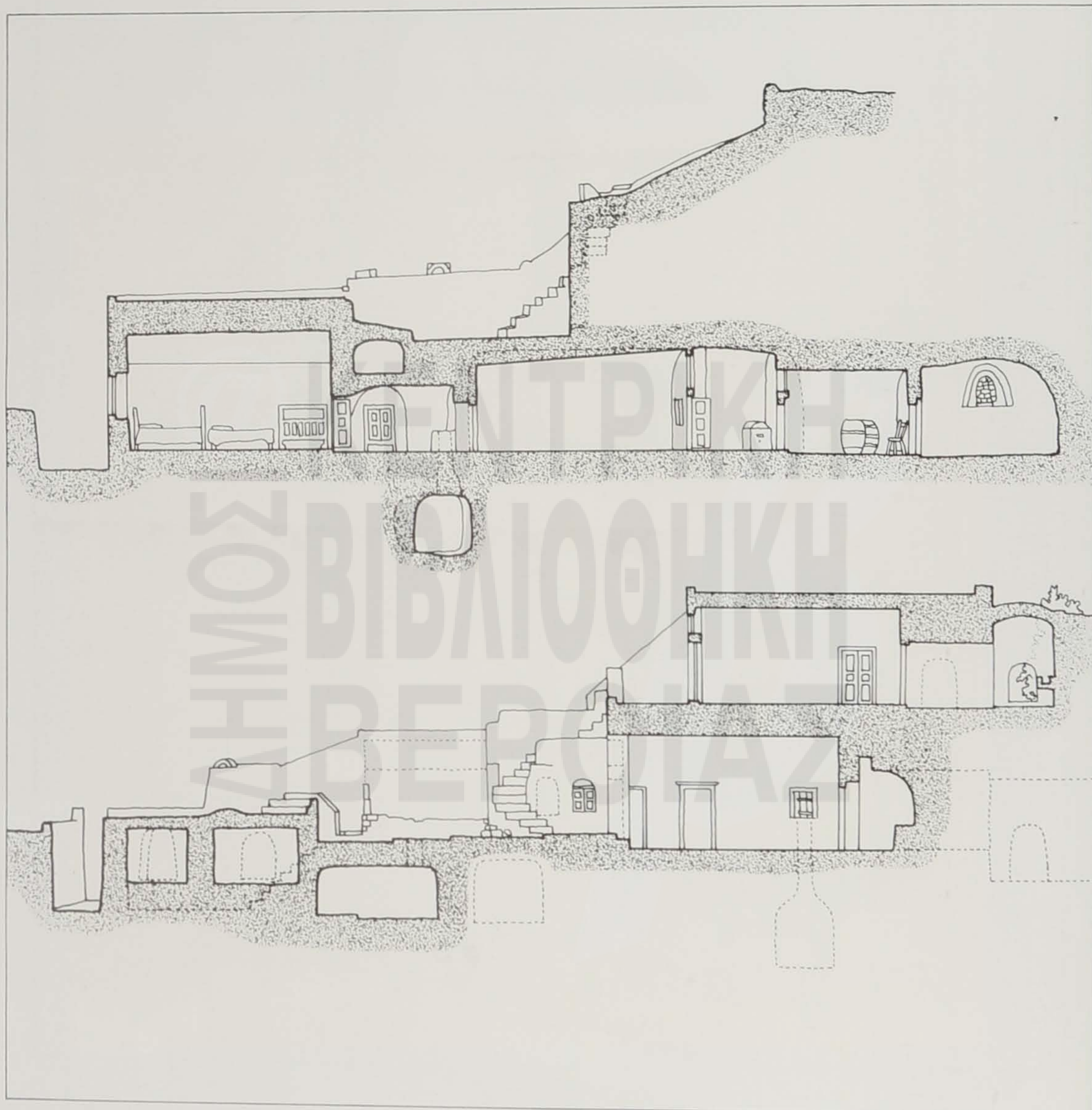
Γνωρίζουμε ήδη από την επίπονη εργασία του αρχιολόγου καθηγητή Μαρινάτου ότι υπάρχουν στη Σαντορίνη πολλά μινωικά και προμινωικά

κατάλοιπα οικισμών στα βαθύτερα στρώματα των σημερινών χωριών, Ακρωτήρι, Πύργος, Επισκοπή και Μεσσαριά. Όμως επίσης, ή ως τα σήμερα αδιάκοπη χρησιμοποίηση των σπηλαίων και ημισπηλαίων από τους κάτω-

κους της Σαντορίνης μας δίνει πολύτιμες υποδείξεις για την κατανόηση της Φυσιολατρίας και σπηλαιώδους λατρείας της προϊστορίας του Αιγαιακού χώρου. Απο την αρχή τα σπήλαια (φυσικά και τεχνητά) χρησιμοποιήθηκαν

σαν κατοικίες, αργότερα σαν τόποι ταφής και λατρείας και επομένως σαν ιερά.

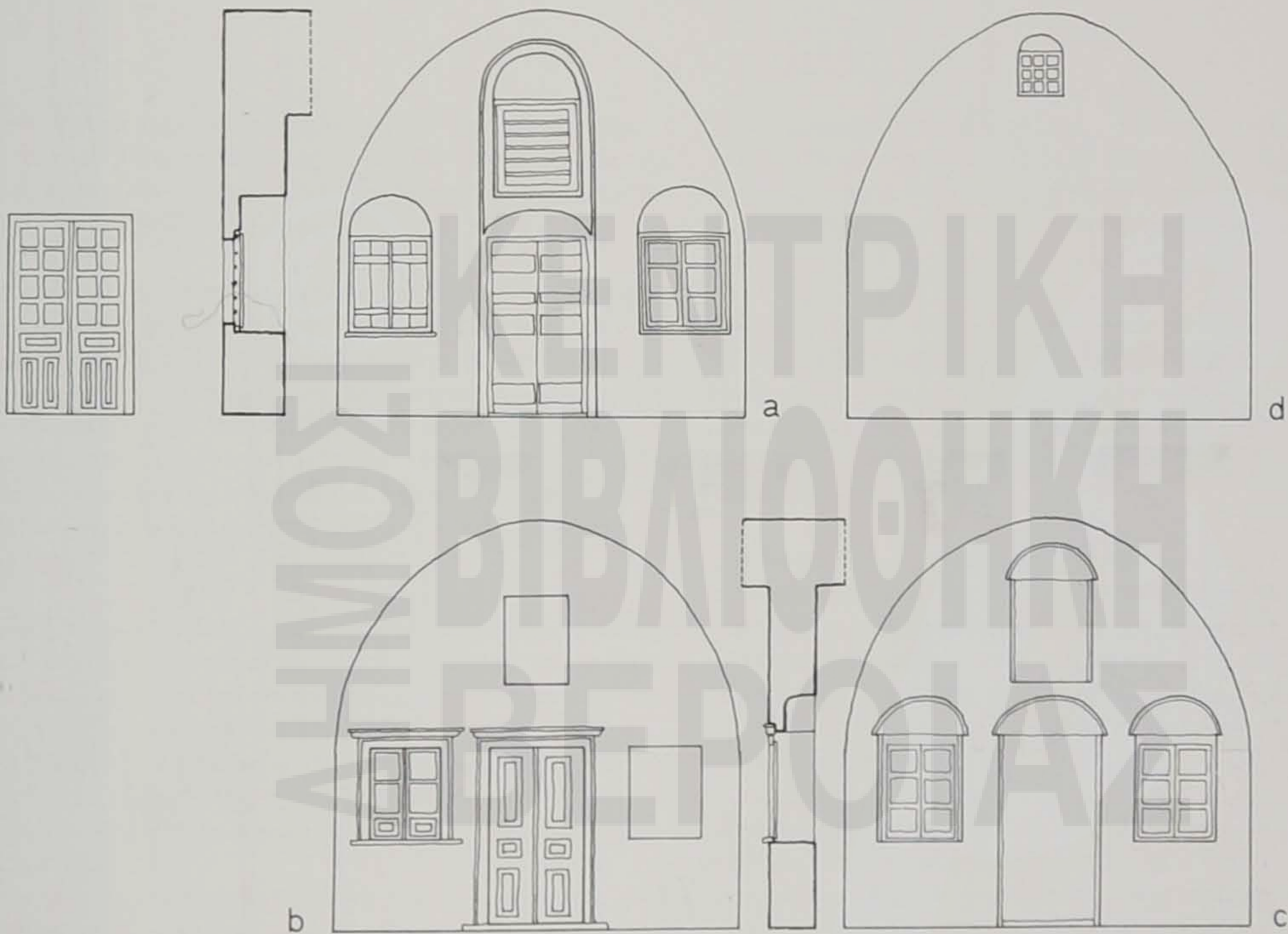
Φάσεις μετασχηματισμού από τον φυσικό στον αρχιτεκτονημένο χώρο, πολεοδομική μετατροπή της τεκτονικής δομής.
Σπήλαια - ημισπήλαια - κτίσματα - κατοικίες.

Τυπικός θόλος της Σαντορίνης. Γεωμετρικά προεκτείνει τη μορφή της σπηλιάς.

Το καφενείο της Μεσσαριάς. Εξωτερική πρόσοψη του εσωτερικού χώρου.

Κινησθητική ανάλυση του αντικατοπτρισμού των προσόψεων και των εσωτερικών διαχωρισμάτων.
Αναίρεση του μέσα - έξω (δες την έκδοση: Ε. Βαρλάμης, "Το καφενείο της Μεσσαριάς").

Εσωτερικό του καφενείου της Μεσσαριάς.

Ο Χώρος των Αισθήσεων - Ο Χώρος του Νου

Στην εποχή μας ο άνθρωπος χάνει όλο και περισσότερο την διαισθησιακή επαφή του με το περιβάλλον. Ο προσανατολισμός του όσον αφορά το περιβάλλον γίνεται μ' ένα διανοητικό σύστημα και ο "εν χρήσει" χώρος χρησιμοποιείται αναλογικά προς τον πραγματικό.

Εδώ γίνεται φανερό ένα πρόβλημα του αιώνα μας -προ πάντων μέσα από την τεχνητή και διανοητική τάση της παιδαγωγικής και ιδιαίτερα στην επίδραση που ασκείται στα παιδιά της προσχολικής ηλικίας.

Ο διανοητικός προσανατολισμός που κατά κανόνα είναι κρατικής προέλευσης, ξεκόβει τον άνθρωπο από την οργανική και αισθησιακή του προέλευση. Έτσι ο χώρος μπορεί να μετρηθεί και να αποτυπωθεί σε συντεταγμένες. Ένα φαινόμενο που μας εξηγεί την μανία της επίσημης αρχιτεκτονικής να χρησιμοποιεί ορθογωνικές και γεωμετρικές μορφές. Στοιχεία, που στην πραγματικότητα δεν βρίσκονται σε απευθείας βιολογική και ψυχοσωματική σχέση με τις ιδιότητες του ανθρώπου.

Ο χώρος είναι μια μοναδική ουσία, είναι το βιολογικό σύστημα που περιέχει το πλάσμα της ζωής, το φώς και τον "αιθέρα" - στοιχεία που αποτελούν ουσιαστικές προϋποθέσεις για την ύπαρξη και την συνέχιση της ζωής.

Μα ο χώρος είναι η στερεοσκοπική πλασματική ενέργεια και οι αισθήσεις (τα όργανα) του ανθρώπου δεν μπορούν να τον αποσπάσουν από το βιολογικό κύκλωμα σαν να είναι εξάρτημα μηχανής.

Η θεωρία μιας στατικής οργάνωσης του περιβάλλοντος είναι μια θεωρία με μηχανιστική προέλευση, δεν μπορεί να συμπληρώσει τίποτα. Πώς, για όνομα του θεού, είναι δυνατόν να θεωρήσουμε ένα χώρο χωρίς αισθητήρια ζώϊκα όργανα; Η στερεοσκοπική παρατήρηση στον ανθρώπινο εγκέφαλο είναι συνθετική διαδικασία ψυχοκοινωνικής προέλευσης, όπως νοείται μια διαδικασία - προϊόν του ανάλογου πολιτισμού.

Ο προσανατολισμός του, η οριοθέτηση του, ο μετασχηματισμός του, γίνεται αντίστοιχα προς την μυθολογική και ιστορι-

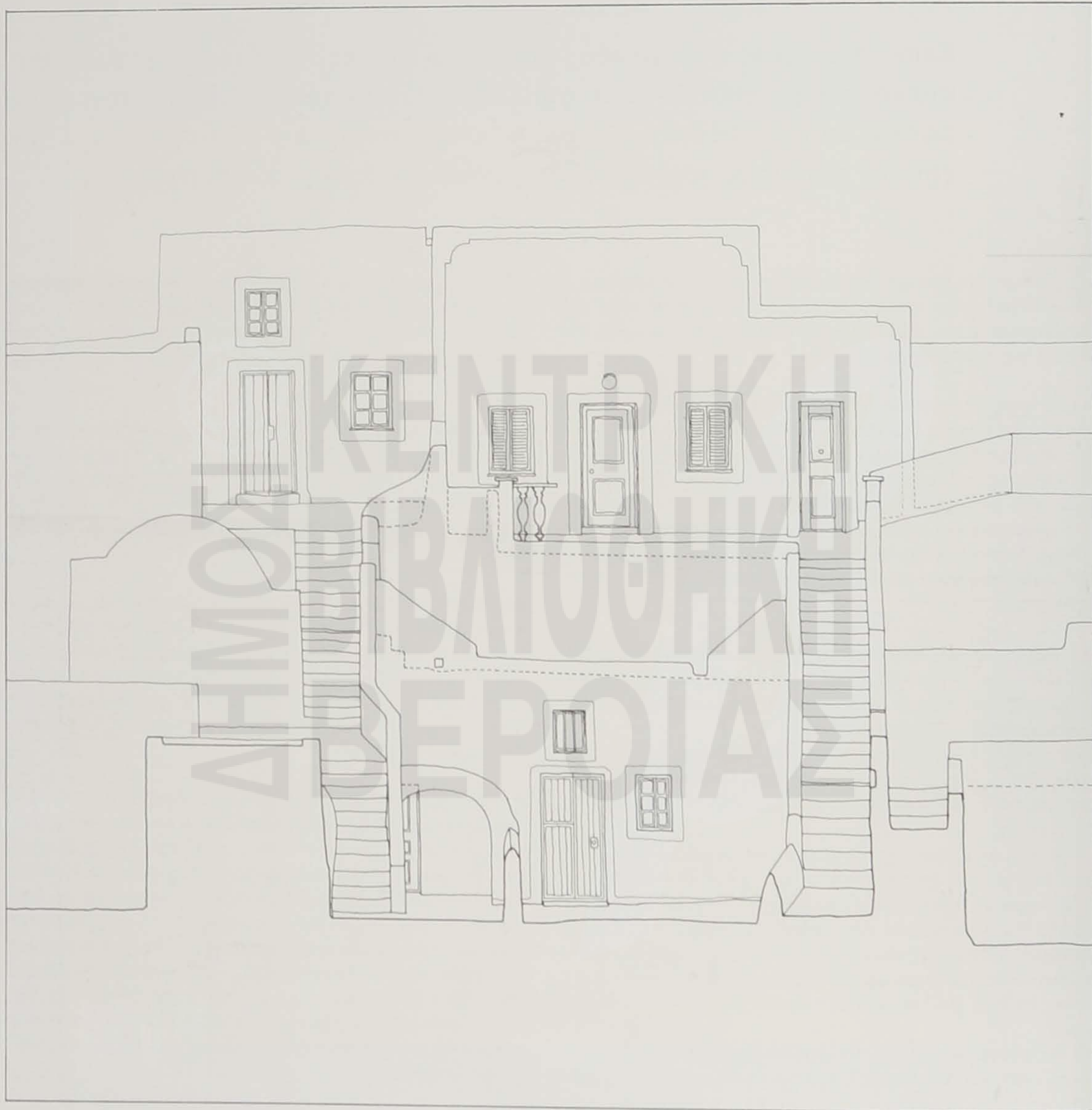
κή προέλευση. Το ίδιο η σύλληψη όλων των αντικείμενων και των πράξεων. Έτσι δηλαδή ο φυσικός χώρος ορίζεται, αντίθετα προς τους νόμους της θεωρητικής φυσικής, μέσα από ένα σύστημα που αγγίζει θρησκευτικές και λατρευτικές πηγές.

Η ανάλυση του φυσικού χώρου σαν πεδίο δράσεων και η διείσδυση στο φυσιολατρικό μυστήριο είναι βασική προϋπόθεση για την κατανόηση της εναλλακτικής διαδικασίας ανάμεσα σε ελεύθερο χώρο και αρχιτεκτονική απ' τη μια πλευρά και σε ελεύθερο χώρο και κοινωνική οργάνωση απ' την άλλη.

Ιδιαίτερα οι μεταβατικές φάσεις από τα φυσικά σε προαρχιτεκτονικά σχήματα βοηθούν ουσιαστικά στη γνώση και συνειδητοποίηση των αρχέτυπων στοιχείων του Ελληνικού χώρου. Η τεκτονική δομή του και η λανθάνουσα ψυχογενής του ουσία (υπόσταση) οδηγούν σ' αυτό το συνθετικό φαινόμενο που επιτρέπει σε μιά οργανική εξέλιξη την μεταφορά σε τεχνητά γεωμετρικά σχήματα.

Η μεταφορά αυτή αποτελεί μια ευαίσθητη διαδικασία που προϋποθέτει γνώσεις για την ψυχοκίνηση του φυσικού χώρου. Αυτή η μεταβατική χωροθέτηση, σκηνοθέτηση των πραγμάτων, των αντικειμένων, των βράχων, των φυτών, των βουνών, του φωτός με το γεμάτο εναλλαγές φωτεινό φαινόμενο, διαλευκαίνει το μυστήριο του ελληνικού φωτεινού χώρου, την κατανόηση της αρχιτεκτονικής ιστορίας. Στην εισαγωγή της αρχιτεκτονικής συμπληρώνεται μ' αυτό τον τρόπο ένα μεγάλο κενό. Έτσι αναιρείται η ψευδαίσθηση της αυτονομίας της αρχιτεκτονικής μέσα από την διαλεκτική συσχέτιση ανάμεσα στη φυσική ιστορία και την ιστορία της κοινωνικής οργάνωσης των ανθρώπων.

Σημείωση: Σύγκρινε την κοινωνιολογική μελέτη της καθηγήτριας Anne Denner στο περιοδικό "L' architecture d' aujourd'hui", που στηρίχθηκε σε σημειώσεις μου πάνω στη μητριαρχική δομή της κοινωνίας του Αιγαίου.

Προσόψεις σπιτιών στη ρεματιά της Μεσσαριάς.

"Το σπίτι της σκάλας" - Η μεγαλοπρεπής σκάλα οδηγεί απλά στην ταράτσα.

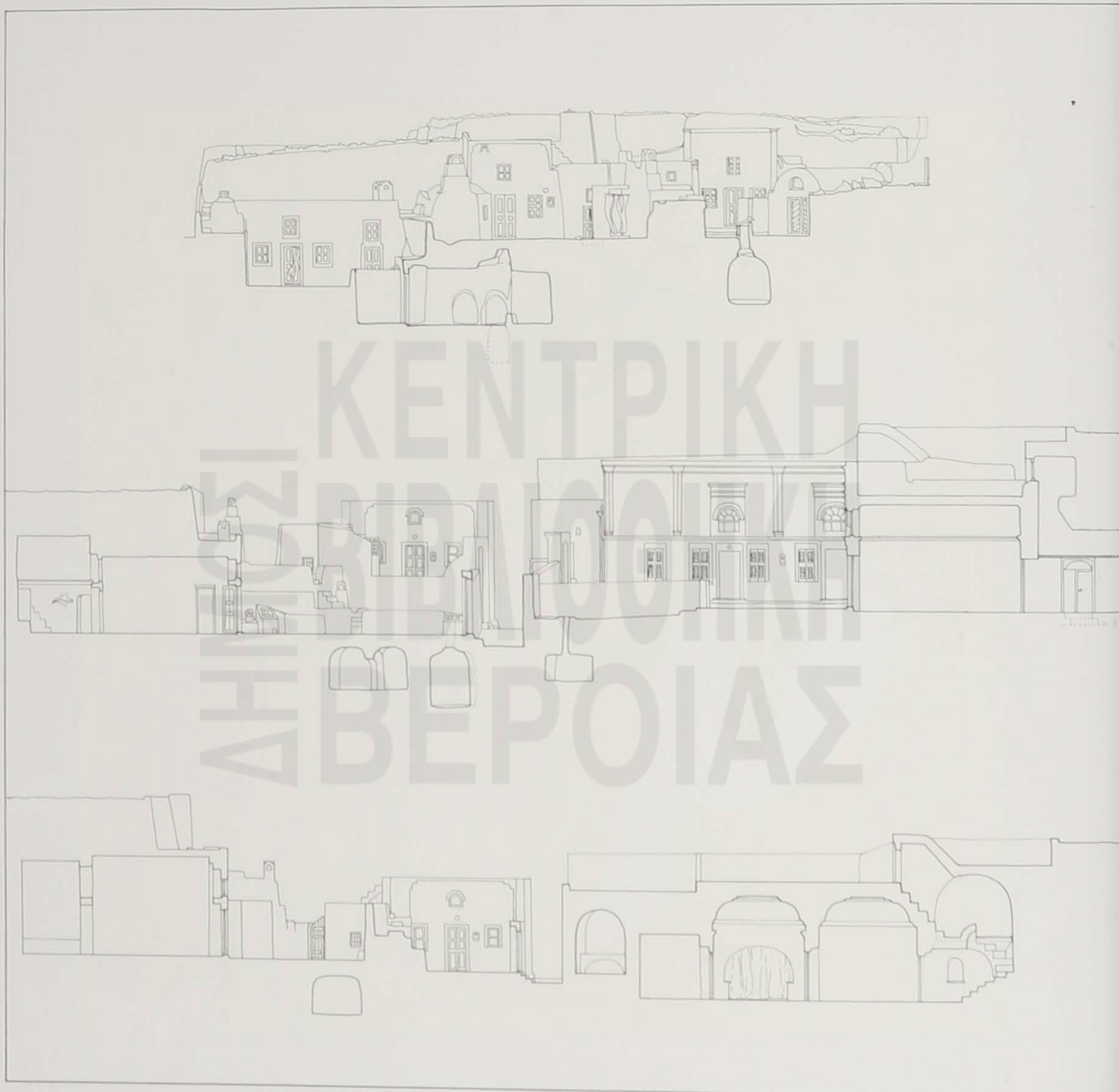
Στην πράξη εξακριβώνουμε μια δραματική αντίθεση ανάμεσα στη δυτική τέχνη της πολεοδομίας όπως στις μεθόδους της ακαδημαϊκής αρχιτεκτονι-

κής. Τα φαινόμενα παρουσιάζονται σε μια μονοχρωματική προβολή μέσα στην περιπέτεια της στιγμιαίας εγγραφής της κεντρικής προοπτικής.

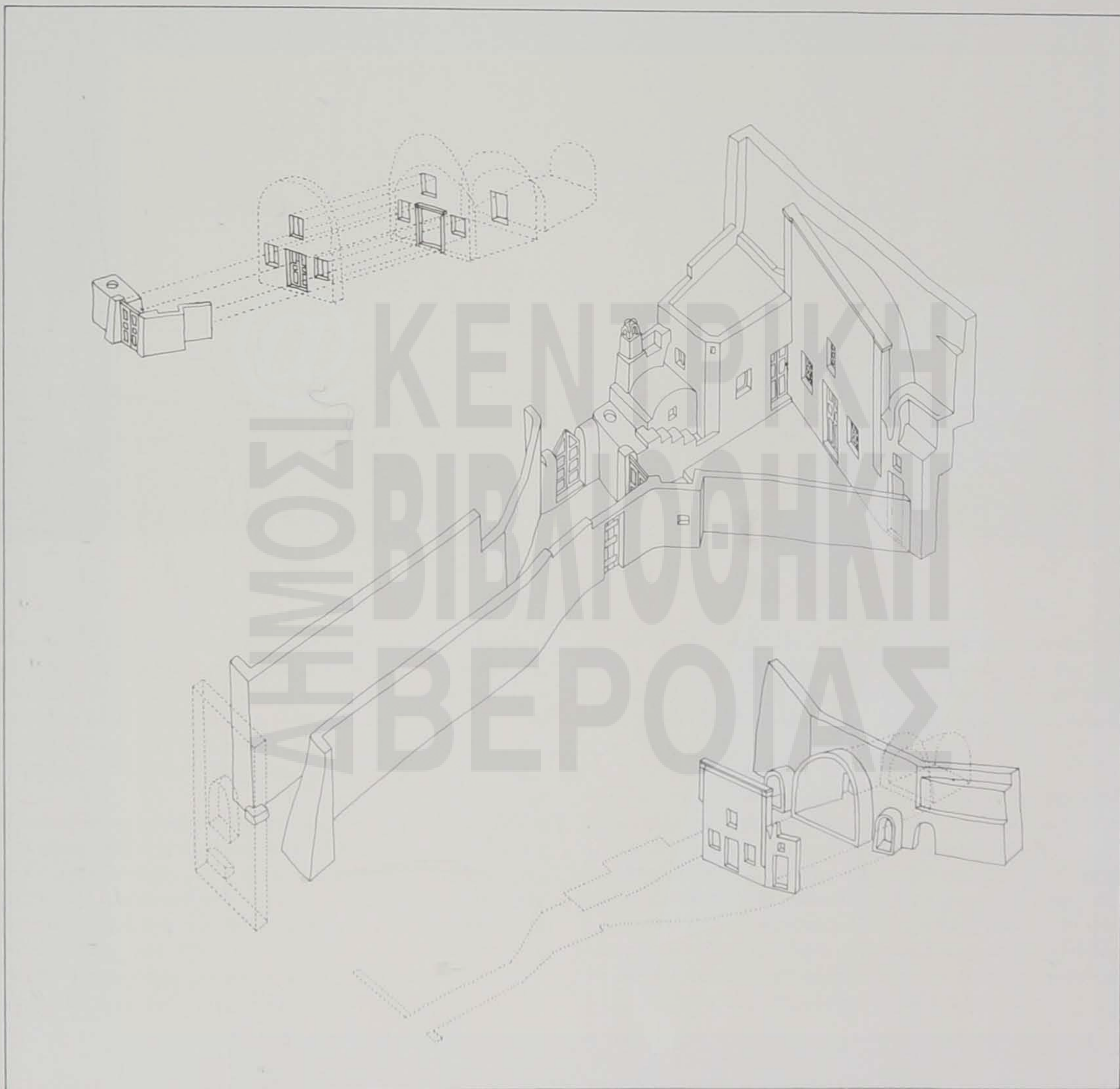
Χωροπλαστικοί σχηματισμοί είναι παραδείγματα σύνθεσης της πλαστικής διαμόρφωσης του χώρου. Ο άνθρωπος μετασχηματίζει τα στοιχεία του χώρου σε σήματα και σύμβολα της πλαστικής και απτικής αισθαντικότητας.

Η αρχιτεκτονική της Σαντορίνης είναι η αρχιτεκτονική της αφής, αυτή επιτρέπει και διευκολύνει την ογκομετρική (σωματική) της ψηλάφηση.

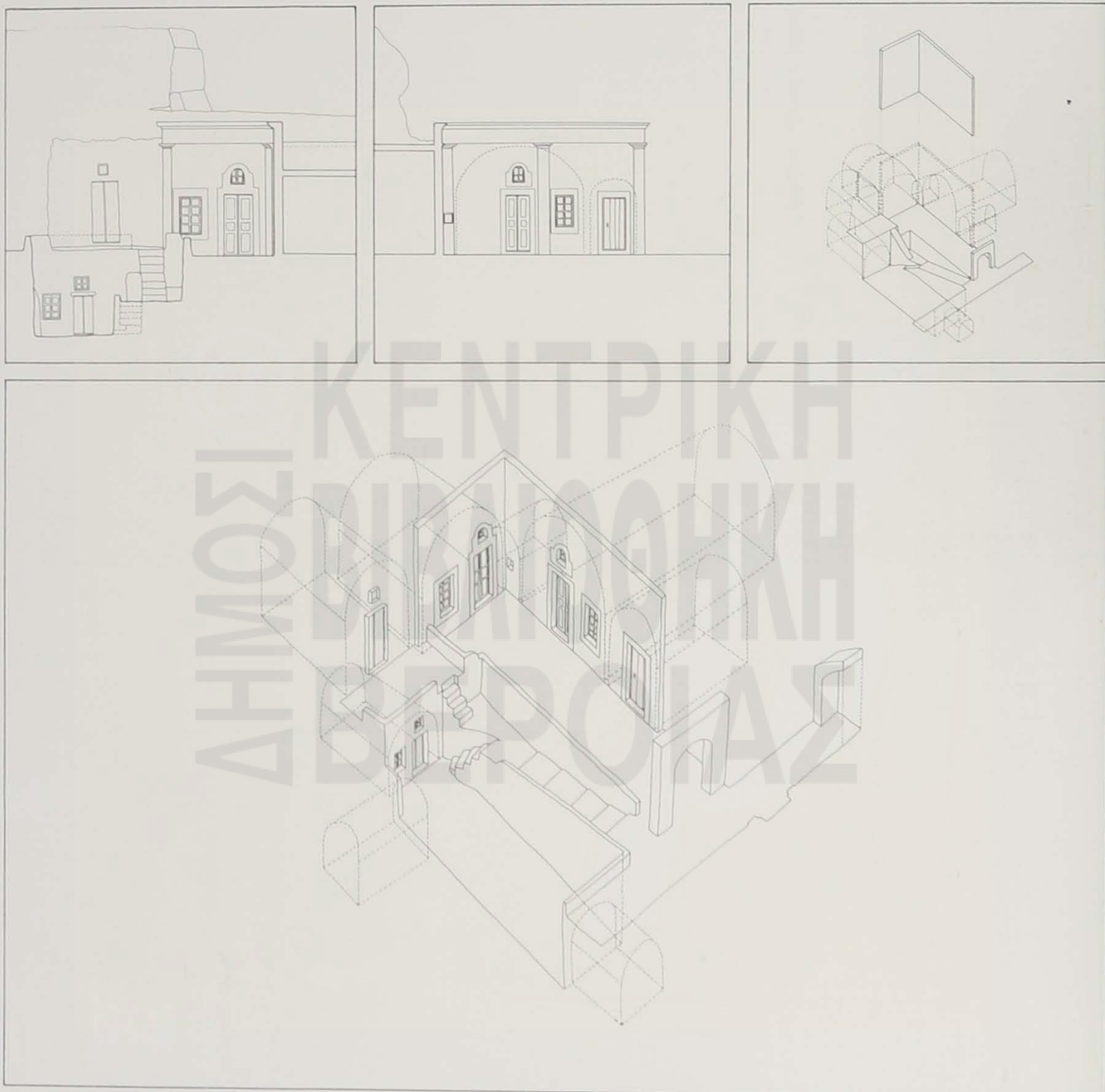
Τεχτονικές διαμορφώσεις των υπόσκαφων κατοικιών.
 Η αρχαιολογική έρευνα που εξετάζει τον χώρο του φυσικού περιβάλλο-

ντος, όπως είναι οι προϊστορικές κατοικίες που συνεχίζουν να χρησιμοποιούνται ακόμη και σήμερα, μπορεί να μας προσφέρει πολύτιμες πληροφο-

ρίες για τους τόπους λατρείας και την πολεοδομική τους προέλευση.

Οι άξονες και τα προοπτικά σημεία χάνονται για να αναπτυχθεί η στερεο-πλαστική διάχυση του χώρου.

Προσόψεις και αξονομετρική ανάλυση της θέσης της αυλής σ' ένα σπίτι της Σαντορίνης.

Η εργασία μου αυτή δεν έχει βέβαια σαν σκοπό να εντάξει την ανώνυμη αρχιτεκτονική στα πλαίσια της ιεραρχίας της επίσημης τεχνολογίας. Το αντίθετο, αυτή είναι μια προσπάθεια που θέλει να φανερώσει αυτή την αντίθεση για να επιδιώξει λύσεις, που θα κάνουν δυνατή μια επανάκτηση και επαναφορά από μικρές κοινότητες μέσα στις μεγάλες πόλεις.

Πιστεύω ότι η μεταβατική φάση από τη ζωή και τη λατρεία στη φύση στις προαρχιτεκτονικές μορφές των υπόσκαφων κατοικιών ανήκει στα εντυπωσιακότερα γεγονότα της Ελληνικής ιστορίας (γνώσεις από αυτή τη διαδικασία μπορούν ακόμα και σήμερα να μας οδηγήσουν σε δομικές λύσεις για βιότοπους που πρέπει να λειτουργήσουν κάτω από μια υπερβολική βιολογική πίεση όπως στις μεγαλουπόλεις).

Σε αντίθεση με την επίσημη αρχιτεκτονική που έχει ανάγκη

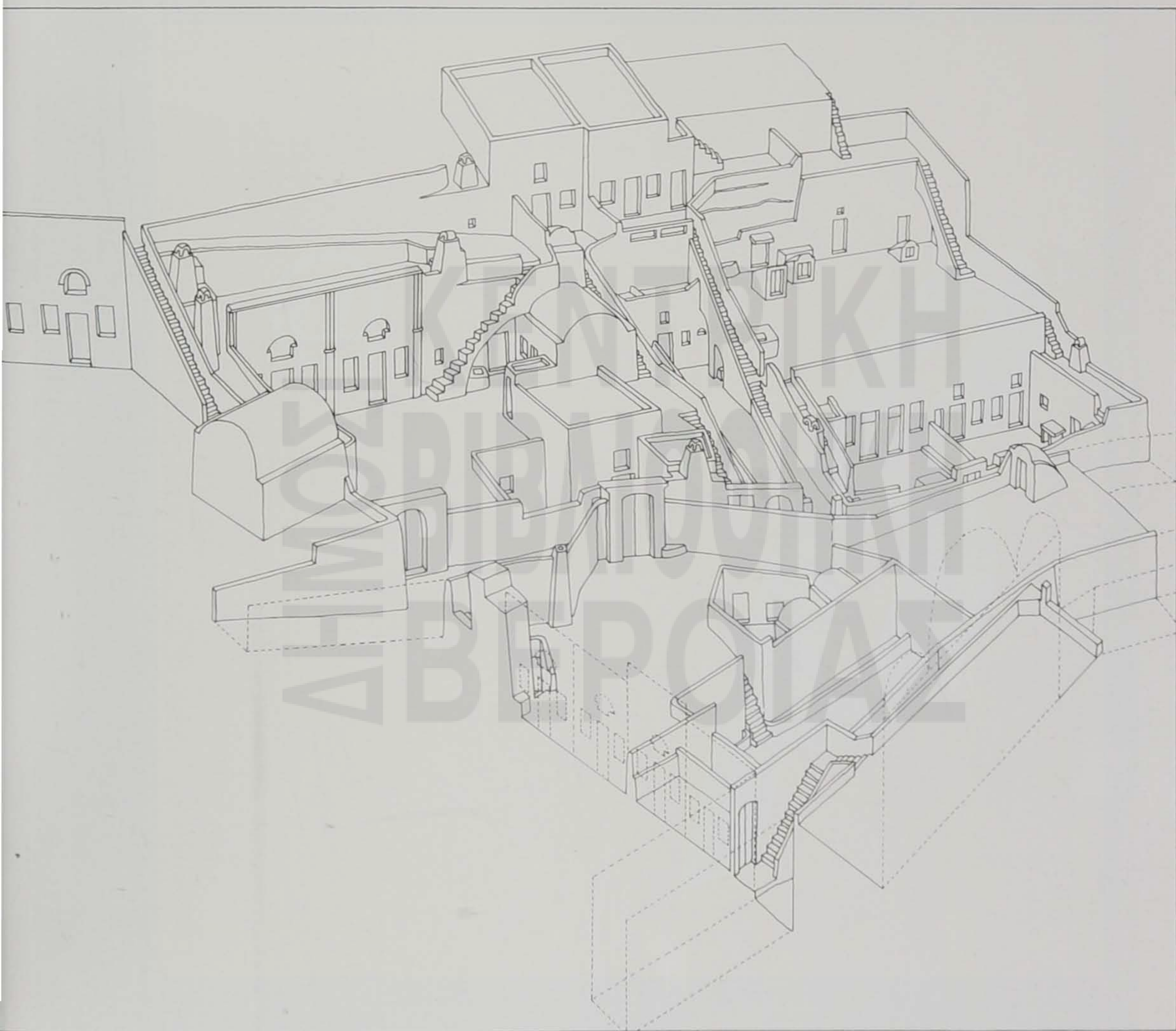
από ένα κεντρικό σημείο μιας επιφανειακής προοπτικής συμμετρίας, η ανώνυμη συνοικιακή αρχιτεκτονική, έχει στη διάθεσή της περισσότερα διαχρονικά επίπεδα σ' ένα πολυδιάστατο προοπτικό πολυπλάνο με καθαρή τεκτονική πλαστικότητα.

Αυτή η ιδιότητα της ανώνυμης αρχιτεκτονικής όχι μόνο δυσκολεύει την ορθογωνική αποτύπωσή της αλλά και κάνει σχεδόν αδύνατη την καταγραφή και ανάλυσή της σένα απλοϊκό σύστημα από οριζόντιους και κάθετους άξονες. Η γνώση και η ανάλυση της συνοικιακής αρχιτεκτονικής της Σαντορίνης μπορεί να γίνει μόνο επί τόπου, μόνο μέσα στον πραγματικό χώρο που ζουν οι άνθρωποι, με την διαλεκτική της αλληλεπέμβασης, σε άμεση επαφή με τους πραγματικούς φορείς της ιστορικής παράδοσης αυτού του βιότοπου.

*Σημείωση: κοινότητα (κοινωνικότητα), το δικαίωμα της συμμετοχής σε μια πραγματική ομάδα σε αντίθεση με τα φαινόμενα της απομόνωσης του ατόμου μέσα στα μεγάλα πυκνοκατοικημένα κέντρα.

Κλειστή διαμόρφωση συνοικίας.

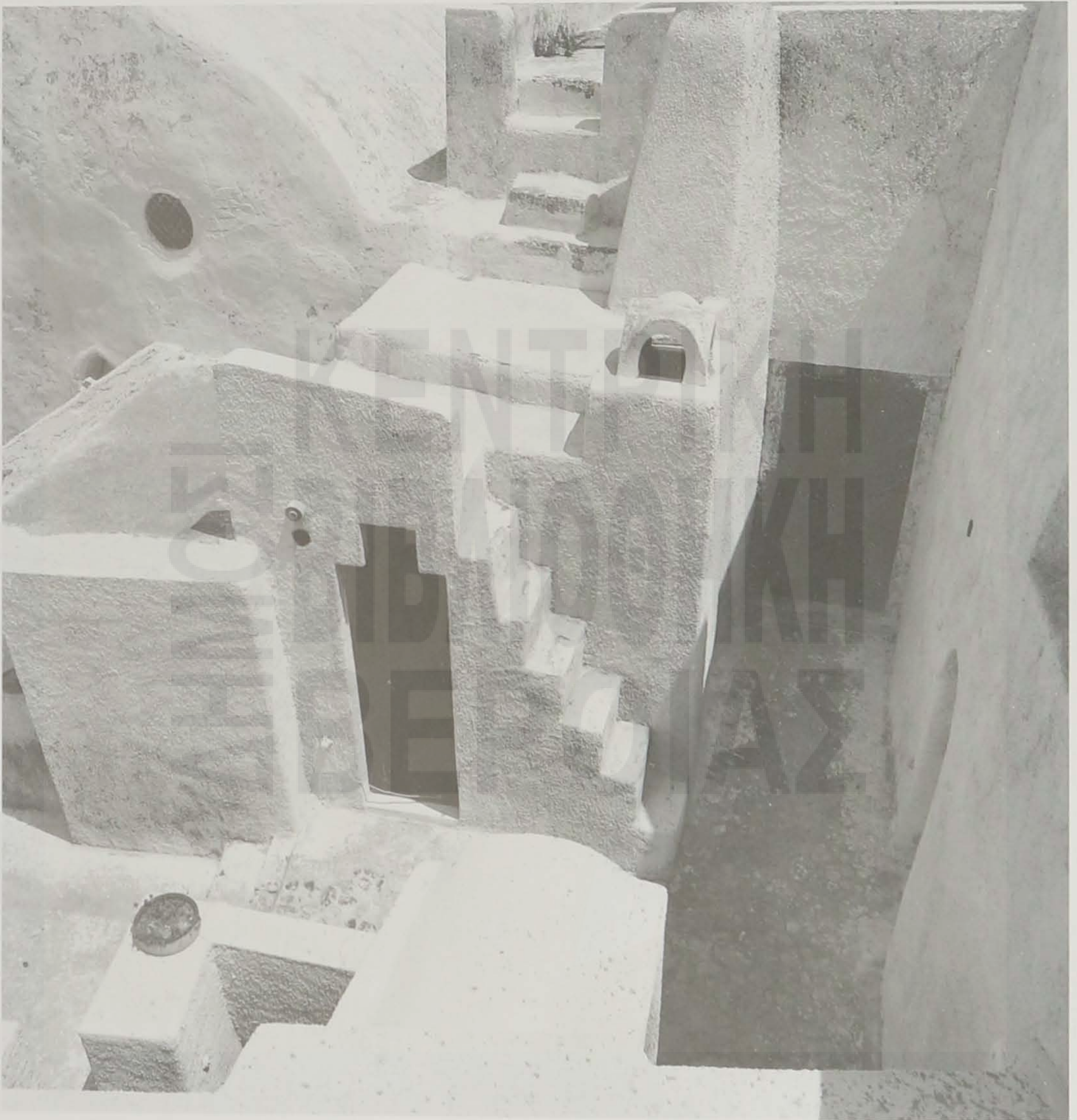
Μορφή οικοδόμησης της ρεματιάς. Αξονομετρική αποτύπωση μιας κατακόρυφης δόμησης στην άκρη του χώρου.

Ο δρόμος σαν αρχιτεκτονικό χώρισμα πάνω από αυλές και ταράτσες.

Παράλληλα στοιχεία. Προστασία απ' τον άνεμο και τον ήλιο.

"Αθήνη αρχιτεκτονική", αρμονία των όγκων και των χώρων.

Συνδέσεις με σχάλες, αισθαντικά κομμάτια μιας αρχιτεκτονικής των αισθήσεων.

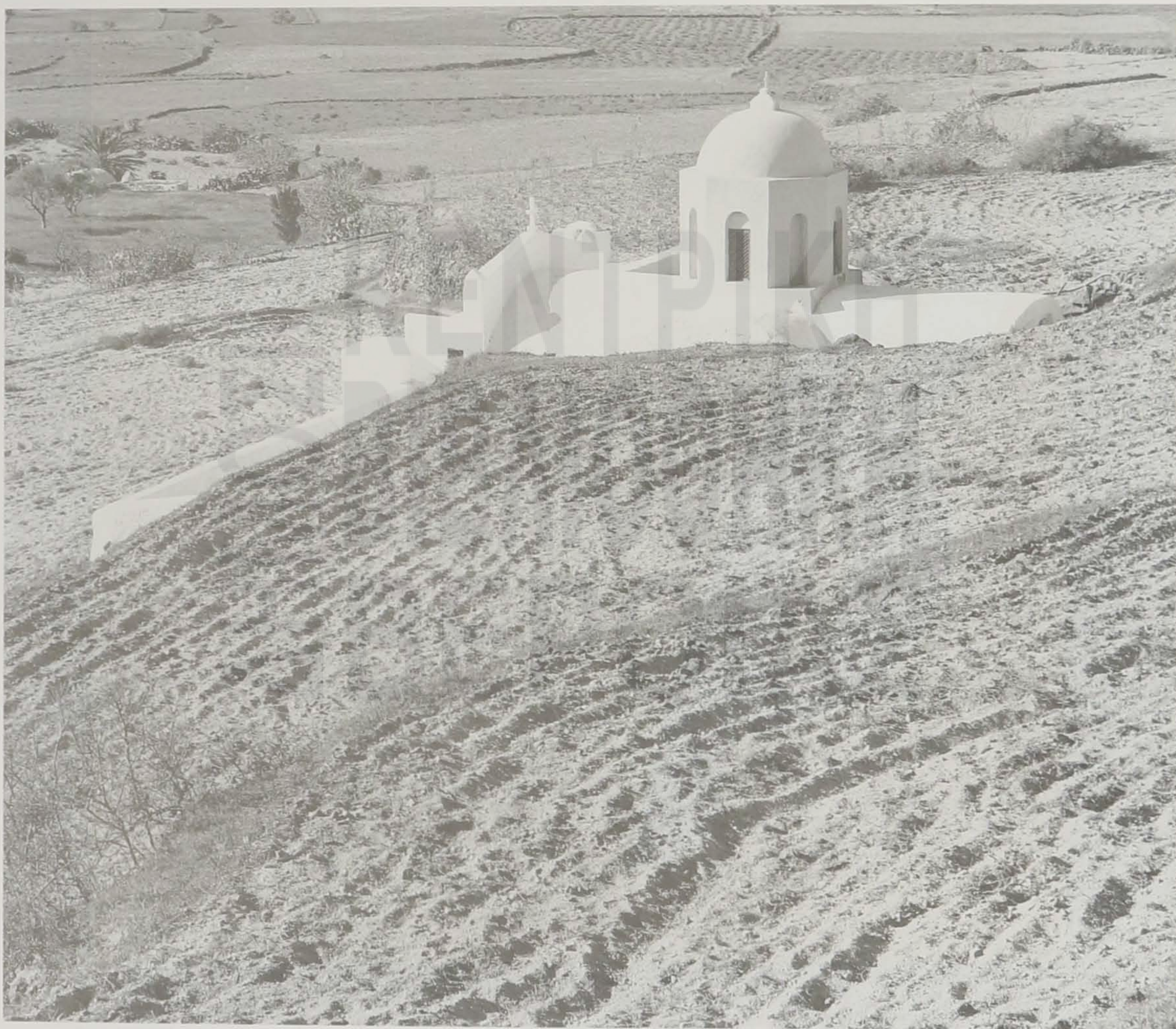

Το τοπίο του χρόνου. Η αλληλοδιάθεση οργανικών και γεωμετρικών μορφών.

ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΑ
ΚΕΝΤΡΙΚΗ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΒΕΡΟΙΑΣ

Κυματοειδές τοπίο από στέγες.

Εκκλησία στην Οία "βυθισμένη" στην ελαφρόπετρα

Αγροτικό παρεκκλήσι στη μέση των αμπελιών.

ΔΗΜΟΣΙΟ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΕΡΟΙΑΣ

Βιβλιογραφία:

- Aegean Architectural lines, 1980
- Nach Richten Aus Ainen Ur- Land die grossen - Stadte, Bauwelt 1/2 1981
- Η Συνοικία, Βέροια 1982
- "Μια νύχτα στη Σαντορίνη", Βέροια 1983
- Experimentelle Architektur, Katalog Nr. 20, Museum Moderner Kunst, BIENNH
- Die entstehung der Architektur aus der Hohle, Daidalos Architektur Journal, Berlin 1984
- "Une Cite Imaginaire" Deutsches Architektur Museum, Frankfurt 1985
- Architektur der hoffnung, Hunderwasserhaus, Wien 1985
- Kinderstand Hietzing, Ideen und projekte fur eine frohliche Stadt, Wien 1987
- Public Design, Architecture Actuel Nr. 120, 1987
- Die Chance Holz, natural Design, 1988
- Architecture poetique, Utopies 89, Paris 1989
- ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΘΗΝΑ - Μουσείο Παιδικής Φαντασίας, 1981
- European Furniture 90's, Hong Kong
- INSPIRATION, Stuttgart 1992 - EXPO MUEBLE, Barcelona 1992
- New Age Design, New York 1993

